

448456

~~49171~~

~~C-38-3~~

ОЛЕКСАНДЕР
СИНЯВСЬКИЙ

ЗРАЗКИ

П Р О С Т О Г О

С Л О В А

Д Е Р Ж А В Н Е
В И Д А В Н И Ц Т В О
У К Р А Ї Н И

448456

Синявський, О

Зрадки простого слова.

1968

13/III 87 29.69

Оліт

КК

Кишинь

413.1

МКО

Бережіть книгу

Не перегинайте книги читаючи

Не загинайте сторінок

Не робіть написів на книзі

Не мочіть пальців сли-

ною, перегортаючи книгу

Загортайте книгу в папір.

ВИДАННЯ КНИГОСПІЛКИ—ХАРКІВ

34
ОЛЕКСАНДЕР СИНЯВСЬКИЙ

491.71

C-38-2

ЗРАЗКИ ПРОСТОГО СЛОВА

✓ 2555

✓ 49190

206



13828 ✓ 486
ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1929
604

Бібліографічний опис цього ви-
дання вміщено в «Літописі Укра-
їнського Друку», «Картковому
репертуарі» та інших показниках
Української Книжкової Палати.



Держтрест «Наів-Друк» 3-я друк.

Червона площа № 2-а.

Удоговл. № 2341 (191)

Зам. № 919-7000

ВІСНИК УКРАЇНСЬКОГО ДРУКУ
1931

ПЕРЕДМОВА.

Популярна література далеко не завжди буває справді популярна так саме, як і „популярні“ лекції, доповіді тощо часто й густо бувають зовсім непопулярні. Я мало не щоразу це прикро відчував, редагуючи різні оригінальні, як і перекладні роботи з сільсько-господарських та природничих наук, призначені до вжитку серед селянства та робітництва або серед школярської молоді. Це була одна з найголовніших причин, що спонукали мене — агронома, не філолога — зробити цю невелику роботу.

Я відзначив тут найчастіш уживані в популярній літературі хибні форми, подаючи поряд простіші й кращі, на мою думку, вислови. Мушу застерегтися, що не всі повідзначувані тут простіші форми придатні на всякі випадки. Я подавав такі форми в певних позиціях, і кожен, хто знається на тій чи іншій галузі сільського господарства або природознавства, легко пізнає ці позиції. Проте, маю надію, що деякі з запропонованих від мене форм здадуться й у інших галузях. Можливо також, що частина цих форм стане в пригоді не тільки популяризаторам наукового знання, але почасти й авторам нових робіт.

Автор.

НЕДІЄВІ ФОРМИ В ПРОСТИХ РЕЧЕННЯХ.

Недієвих форм уживають 1) у простих реченнях і 2) замість підпорядкованих (підрядних) речень. У простих реченнях ці форми витворюється здебільшого, вживаючи дієслівних, цебто утворених від дієслова, іменників (приміром, замість „скінчиться“ — „скінчення“, замість „порівняти“ — „порівняння“ і т. д.) Користаючи з цих іменників, можна було не позначати точно дію, а давати щось середнє поміж дією і готовим фактом або навіть річчю.

Найпростіше перетворити такі форми на дієві, коли решта слів у реченні від цього не змінюється або змінюється тільки відмінок найближчого речевого іменника. Зразки 1—5.

1. *Сушіння* — це є добрий спосіб зберігати овочі

2. Це є добрий спосіб *обробітку* землі.

3. *Обробіток* межирядь починають зразу, як з'являться сходи.

4. *Поширенню* засівів кормових рослин у сільському господарстві помагають насіннєві т-ва.

Сушити — це є добрий спосіб зберігати овочі.

Це є добрий спосіб *обробляти* землю.

Обробляти межиряддя починають зразу, як з'являться сходи.

Поширювати засіви кормових рослин у сільському господарстві помагають насіннєві т-ва.

У зразку 4 ми бачимо, що дієва форма є разом із тим і точніша форма, бо не все одно, чи „помагають поширенню засівів“ (так наче посередньо, менш діяльно) і „помагають поширювати засіви“ (відчувається діяльну роботу).

Подібний до наведених і зразок 5.

5. *Лишити тютюн на місці для просушки.*

Лишити тютюн на місці просихати.

Коли дієслівний іменник зв'язаний змістом із прикметником, то, вживаючи дієвого способу, можна замість прикметника ставити рівнозначного з ним прислівника або заміняти на дієслово.

6. *Заливання в цилулоїдин тим вигідне...*

Заливати в цилулоїдин тим вигідно...

7. *Обробіток мілкий.*

Оброблено мілко.

8. *Посів озимини на грудуватій землі неможливий.*

Сіяти озимину на грудуватій землі не можна.

9. *Коли клітина досягла певного розміру, що їй властивий, то далше скупчення в ній живої матерії стає неможливе.*

Коли клітина досягла певного розміру, що їй властивий, то далі скупчуватися в ній жива матерія не може.

10. *Це буває разом із постійним виділюванням тепла*

При цьому ввесь час виділюється тепло.

У зразку 7 в дієвій формі речення точніше, ніж у недієвій, бо можна б сказати і „обробляють мілко“—як до змісту.

У зразку 10 довелося ще змінити й слова: „це бу-

ває разом з“ на: „при цьому“, бо тут обставину подано замість чинника (штучно замінено підмета — замість „тепло“ — „це“). До того ж, замість ужити прислівника „постійно“ тут зручніше було вжити двох слів: „увесь час“.

Іноді дієслівного іменника вживають разом із таким дієсловом, що все речення стає двозначне.

11. Висихання припиняється.

Висихати перестав.

12. Припиняється випаровування води.

Не дають випаровувати воді.

Тут у недієвій формі не відомо, чи хтось припиняє висихання, чи само висихати перестав (11), а також — чи сама вода перестав випаровувати, чи їй не дають випаровувати (12). Отже, в таких випадках треба робити так: перетворивши іменника на дієслово змінити друге дієслово на інше спеціалізованіше.

Зчаста вживають дієслівних іменників у тих реченнях, де слід позначити, що комусь (чомуся) треба робити щось.

13. Щозмога перешкодити допливу повітря.

Не дати щозмога допливати (доходити) повітря.

14. Це сприяє розвитку рослин.

Це сприяє рослинам розвиватися.

Буває й так, що речення зроблено недієвим не через іменника, а через прикметника, спорідненого з дієсловом.

15. Цього вже свідомо людність.

Це вже усвідомила собі людність.

Умудряються також затемнити дію в реченні навіть через сполучення слів, зовсім неспоріднених із дієсловами або через сполучення іменника речевого з дієслівним.

16. Баштани є дуже цінний попередник для всіх польових рослин.

17. Розгляньмо струну тоді, коли вона є джерело звуку.

Після баштанів дуже добре родять усі польові рослини.

Розгляньмо струну тоді, коли вона звучить.

Тут уже, щоб популяризувати речення, доводиться вишукувати дієслів та припасованих до них інших слів, зважаючи на зміст речення.

Недієві форми замість підпорядкованих (підрядних) речень.

Куди частіше, ніж у простих реченнях, уживають недієвих форм у реченнях таких, що їх можна розкласти кожне на одно головне і одно або кілька підпорядкованих. Приміром, речення: „Після досягання боби виривають“ можна розкласти на два: „Коли боби досягнуть“ (підпорядковане речення), „їх виривають“ (головне). В таких випадках якраз здебільшого і вживають недієвих форм замість ужити речення підпорядкованого. Інакше сказати, цими формами позначають обставинні дії, що з ними зв'язана головна дія. Через те, обставинні дії немов би знічується, і їх нетривко асоціює читач із головною дією. Крім того, ці недієві форми, вжиті замість підпорядкованих речень, зчаста бувають іще двозначніші або багатозначніші, ніж недієві форми в простих

реченнях. Незрідка, тільки перетворивши ці форми на дієві, можна точно виявити, що саме значить обставинна частина речення. Зразки 19, 28, 29, 31, 32, 33, 37, 41 та інші.

Уживаючи недієвих форм замість підпорядкованих речень, здебільшого, як і в простих реченнях, використовують на це дієслівні іменники, хоч тут частіше користають і з інших форм. Щоб перетворити форму з дієслівним іменником на підпорядковане речення, треба насамперед в'яснити, чи в обставинній дії та в головній той самий діє чинник чи різні чинники. Приміром, у реченні: „Після посадки висадки поливають“ і в головній дії („поливають“) і в обставинній („посадка“) діють ті самі чинники. Тим часом, у реченні: „Через тиждень після з'явлення перших листочків узято проби“ у головній дії („взято проби“) діють люди, а в обставинній („з'явлення перших листочків“) діють листочки,—отже, чинники тут різні.

Коли чинники різні або можна припустити, що вони різні, то основу підпорядкованого речення складаємо із рівнозначного з дієслівним іменником дієслова та з якогось прислівника, (як от: „коли“, „як“, „поки“), або злучника (як от: „щоб“, „якщо“, „як“). Приміром, наведене перед цим друге речення можна перефразувати так: „Через тиждень, як з'явилися перші листочки, взято проби“. Зразки 18—33.

Складаючи підпорядковане речення, конче треба пристосовувати його дієслівну форму (час, число, особу, спосіб) до дієслівної форми головного речення, що його складають із тієї частини складного речення, де описано головну дію. Здебільшого час дієслова в

підпорядкованому реченні той самий, що і в головному. Проте, коли в головному реченні має стояти дієслово теперішнього часу, то в *підпорядкованому реченні* зчаста навіть краще буває вживати *дієслова майбутнього часу*.

18. По скінченні приморозків ряби знімають.

19. Збирають овочі *під час повного* досягання.

20. Роблять це зараз *по зборі* сіна.

21. Перед узяттям проби оглядають інструменти.

Як скінчатся приморозки, ряби знімають.

Збирають овочі, *коли вони цілком* досягнуть.

Роблять це зараз, *як зберуть* сіно.

Перед *тим*, як узяти пробу, оглядають інструменти.

У зразку 19 з недієвої форми не зовсім точно уявляється, чи довго триває „повне досягання“. У дієвій формі, замінивши ми прикметника „повного“ на рівнозначного прислівника „цілком“, точніше позначаємо суть справи.

У зразку 21 позначено майбутню дію в підпорядкованому реченні словами: „перед тим, як узяти“.

На минулий час подаю зразки 22, 23, 24, 25.

22. Зібрали ці груші вже через тиждень *після* досягання.

23. При будівництві хати розкрадено багато матеріалу.

24. *За тривалого* вегетативного розмноження рослини іноді спостері-

Зібрали ці груші вже через тиждень, *як вони* досягли.

Як (коли) будували хату, розкрадено багато матеріалу.

Коли рослина довго розмножувалася вегетативно, *то* іноді спостері-

гано *явище* переродження.

25. До винаходу медогону люди вибивали на мед щільники разом із бджолами.

На майбутній час можна б навести зразки подібні до зразків на теперішній час, як от зразок 26:

26. Робитимуть це зразу по зборі сіна.

Коли в головному реченні має бути дієслово неозначеного способу, то в підпорядкованому вживають або теперішнього часу або майбутнього. Зразки 27, 28.

27. Дріжджі треба додавати одночасно з чавленням винограду.

28. При зимівлі пасіки в холодному темнику вулики бажано теплити.

У недієвій формі зразка 28 неясно відразу, чи теплювати вулики треба перед зимівлею, чи під час зимівлі.

Якщо дію головну робиться ради дії дальшої (обставинної), то в підпорядкованому реченні вживають дієслова гаданого способу. Зразки 29, 30, 35.

29. Огірки для кращого розвитку треба підгортати.

гано, *що* вона перероджувалася (в непопулярній книжці можна: „спостерегіано її переродження“).

Поки не винайдено медогону, люди вибивали на мед щільники разом із бджолами.

Робитимуть це зразу, як зберуть сіно.

Дріжджі треба додавати тоді, як чавиться виноград.

Коли пасіка зимуватиме (має зимувати) в холодному темнику, то вулики бажано теплити.

Огірки, щоб краще розвивалися, треба підгортати.

30. По кутках треба робити ринви для збігу води.

По кутках треба робити ринви, щоб збігала вода.

У недієвій формі зразка 29 неясно відразу, про який „кращий розвиток“ мовиться.

Зчаста недієвої форми в одному реченні вживають замість вирізнити ще окреме умовне речення. Зразки 31, 32, 33.

31. На утримання такої родини при задоволенні всіх її звичайних життєвих потреб потрібно...

На утримання такої родини, якщо задовольняти всі її звичайні життєві потреби, потрібно...

32. Ячмінь дає 70 пудів поживних речовин із розрахунку на крохмаль.

Ячмінь дає 70 пудів поживних речовин, як рахувати (числити) на крохмаль.

33. Разом із вигнічуванням збільшується в соку азоту.

Що далі вигнічувати, то більшає в соку азоту.

У таких нерозкладених реченнях (лівих) надто невиразно позначено умовну, обставинну дію — наче між іншим, а тим часом цій обставинній дії тут безпосередньо підпорядкована дія головна. Тільки вирізвивши умовне речення, робимо складне речення цілком ясним.

Коли треба популяризувати речення, де і в обставинній дії і в головній дії той самий чинник, то дієву основу підпорядкованого речення позначаємо дієприслівником теперішнього або минулого часу. Обидві форми дієприслівника можна вживати з будь-якою

дієслівною формою головного речення, вважаючи тільки на зміст думки. Тим то, коли чинник один, дуже легко творити підпорядковані речення з дієприслівниками, і немає жадної потреби тоді вдаватися до дієслівних іменників.

34. *При порівнянні власних спроб бачимо...*

35. *Під час проривки надто треба вважати, щоб залишалися дебели рослини.*

36. *Після посіву насіння загортають.*

37. *Ці клітини після відокремлення від матерньої рослини є здатні до утворення нових рослин.*

У зразку 37 і головну і обставинну дію позначено недієвими формами. Тут цікаво те, що, позначаючи дієприслівником обставинну дію, ми конче мусимо позначати дієсловом головну дію.

Крім перетворювати на дієві форми дієслівні іменники, доводиться іноді робити це і з іншими словами, що за ними втаєно якусь певну дію.

38. *Для теплоти та чистоти підлогу в барлозі підстеляють соломою.*

39. *Краще брати чисту масну глину для одноцільності місива.*

Порівнюючи власні спроби, бачимо...

Прориваючи, надто треба вважати, щоб залишалися дебели рослини.

Посіявши, насіння загортають.

Ці клітини, відокремившись від матерньої рослини, стають здатні утворювати нові рослини.

Щоб тепло було та чисто, підлогу в барлозі підстеляють соломою.

Краще брати чисту масну глину, щоб одноцільне було місиво.

Тут ми даємо дію, користаючи з допоміжного дієслова „бути“. Разом із тим перетворюємо іменники, що ними позначено якийсь стан, або властивість на рівнозначні прислівники або прикметники.

Зчаста затають дію, ставлячи замість дієслова зовсім маловиразні слова. Значно краще, вважаючи на саму думку, знайти натомість придатне дієслово і зформувати підпорядковане речення.

40. *В разі* доброго дощу насіння швидко посходить.

Коли впаде добрий дощ, насіння швидко посходить.

41. Ці яблука можуть довго зберігатися *без шкоди для смаку*.

Ці яблука можуть довго зберігатися, *не гіршаючи на смак*.

Відзначу іще, що іноді, замість творити підпорядковане речення з дієсловом, зручніше буває зробити з дієслівного іменника рівнозначного прикметника. Це тоді, коли про обставинну дію згадувано вже перед цим та ще й не один, може, раз.

42. Люцерна за штучного зрошування дає великі врожаї.

Штучно зрошувана люцерна дає великі врожаї.

З усіх наведених у цьому розділі зразків видно, що дієві форми не тільки через те легше сприймати, що за ними краще помітно дію, — вони ще й значно точніші за недієві, бо, вживаючи їх, а надто, як дієслово, взяте з народньої мови, завжди мусимо додумати певну думку до кінця.

Крім того, складаючи підпорядковані речення замість недієвих форм, ми вирізняємо обставинну дію, асоціюємо її краще з головною і виявляємо точно, як

одна дія підпорядкована іншій (зразок 37). Цим самим ми легко держимо в уяві цілий образ того, про що хочемо розказати. А найголовніше — це те, що наші слухачі або читачі якнайлегше сприйматимуть розказуване цим способом.

Разом із тим—речення від переформування на дієву форму, коли не зменшується, то й не збільшується або, як і збільшується трохи, то це з лишком. оплачується його виразністю.

ПАСИВНІ ТА АКТИВНІ ФОРМИ.

Пасивні форми замість активних.

У російській мові, а за нею і в літературній українській зчаста вживають формально дієвих речень, де дію позначено дієсловом, але не вирізнено, як слід, що тут діє певний основний чинник, або участь його в дії якось затемнено. Це є так звані пасивні форми. Зразки 43—47.

43. Затверджується їх Райвиконкомом.

44. Кожне підприємство повинно бути організоване так, щоб воно давало якнайбільший прибуток.

45. Слід пам'ятати, що близько печі або вивідного каналу не повинні знаходитися балки або сволоки.

46. Сіється насіння капусти.

47. Насіння зберігається в сухому місці.

Затверджує їх Райвиконком.

Кожне підприємство треба організовувати так, щоб воно давало якнайбільший прибуток.

Слід пам'ятати, що близько печі або вивідного хідника не треба класти балок або сволоків.

Сіють насіння капусти.

Насіння зберігають у сухому місці.

Останні два зразки перетворено на активні для того, щоб відрізнити зовсім невідзначеного тут справжнього чинника від речі, що з нею щось роблять.

Активні форми замість пасивних.

Іноді, бажаючи зробити речення активним, надають дії певним речам тоді, коли справді такої дії немає. Зразки 48—52.

48. У повітрі, *що оточує* ліс.

У повітрі *навколо* лісу.

49. Зразки ґрунтів, *що ними ви розпоряджували* для спроб.

Зразки ґрунтів, *що були у вас* для спроб.

50. Внижній частині гідра *дуже звужується, утворюючи* немов безколірну ніжку.

Нижня частина гідри *дуже звужена — на вигляд* немов безколірна ніжка.

50-а. Клітини ці *утворюють* прозорий кристалічний конус.

Клітини ці *складені в* прозорий кристалічний конус.

Підпорядковане речення в зразку 50 — це є невдалий переклад із російської мови („образуя“). Там це ще трохи має рацію, бо дієслово „образовывать“ штучне, утворене від іменника „образ“ (порівняй німецьке bilden). Але цілком очевидно, що тут нижня частина гідри сама собою нічого не утворює (вона вже є), і в українській мові така форма безглузда. Дещо подібне бачимо і в зразку 50-а.

51. Зважаючи на те, *що об'єкт тугий, можна досить довго держати*

Зважаючи на те, *що об'єкт тугий, можна досить довго держати його*

його в уживаних рідинах,
не виключаючи парафіни.

52. Можна вжити всіх зазначених рідин, виключаючи парафіну.

Ясно, що в підпорядкованих реченнях цих зразків позначеної дії справді немає.

Іноді доводиться вжити пасивної форми тільки для того, щоб не плуталася в уяві дія людська з можливою дією речовою.

53. Вершечки стовбурів ізщипують.

в уживаних рідинах, навіть у парафіні.

Можна вжити всіх зазначених рідин, крім парафіни.

Вершечки стовбурів ізщипується.

ЗБІГ ІМЕННИКІВ.

Намагаючись висловлюватися недієвими формами, зчаста накопичують поспіль стільки іменників, що важко буває навіть вирізнити в такому реченні головну дію.

Досить часто збігу іменників можна уникнути, замінивши дієслівного іменника на рівнозначного прикметника.

54. Місце призначення.

Призначене місце.

Щоб популяризувати таке речення, де збіглося кілька іменників, треба відшукати в ньому основного дієслівного іменника, перетворити його—як до змісту—на певну дієслівну форму або на дієприслівника, а решту іменників припасувати до цього: деякі залишити іменниками, деякі перетворити на прислівники, прикметники або дієслова. Зразки 55—56.

55. *Причини довгости гуркоту грому.*

Чого грім гуркотить довго.

56. *У сараї влаштовують полички з плетених ліс, що служать місцем насипки часника під час сушіння та зберігання.*

У сараї влаштовують полички з плетених ліс, що на них насипають часник сушити та зберігати.

ОБСТАВИНУ ПОДАНО ЗАМІСТЬ ЧИННИКА.

В цьому розділі я подаю речення здебільшого формально дієві, але в кожному з них за чинника позначено не справжнього чинника, а ту обставину, що разом із нею діється якась головна дія. Приміром, у реченні: „Запізнення з посівом зменшує врожай“ за чинника (підмета) взято обставину „запізнення з посівом“, а не справжнього чинника — „врожай“. Зрозуміло, що селянин, перше, ніж засвоїти висловлену думку, мусить розшифрувати це речення в своїй уяві, хоч би на таке: „Коли з посівом (посіяти) спізнитися, то вродить менше“, або: „Коли сіяти пізніше, врожай буває менший“.

Популяризуючи речення, де обставину подано замість чинника, доводиться їх здебільшого, як і розглянуті вже недієві форми, розкладати на головні й підпорядковані.

Коли і в обставинній дії і в головній діє один чинник, то підпорядковане речення тут, як і раніше (розділ I), утворюємо з придатного на це дієприслівника, припасовуючи до нього решту слів і в підпорядкованому і в головному реченні. Це важливо тут не стільки для того, щоб вирізнилася обставинна дія, як на те, щоб позначилася дія справжнього чинника. Зразки 57—62.

57. Заведення просапних рослин до господарських посівів збільшує господарські запаси та прибутки.

58. Скородіння посіву, хоч і не може розпушити ріллі на значну глибину, але ж воно прикриває поверхню пухким шаром землі.

59. Дальший догляд полягає переважно в підпушуванні ґрунту та полотті.

60. Оранка на пар потребує негайного скородіння ріллі.

61. Очистка зерна позбавляє його від бур'янового насіння.

Іноді, коли дієприслівник немилозвучний або, щоб дужче вирізнити обставинну дію, складають підпорядковане речення з прислівника та дієслова, хоч би чинник і один був в обох діях.

62. Сушіння насінників провадиться при постійному провітрюванні сараю.

Читаючи ліве речення, маємо вражіння немов тут сказано найголовніше про сушіння, а не за провітрювання. Тим часом розуміти слід якраз навпаки.

Заводячи просапні рослини до господарських посівів, збільшуємо господарські запаси та прибутки.

Скородячи посів, хоч і не можемо розпушити ріллі на значну глибину, але прикриваємо поверхню пухким шаром землі.

Далі доглядаючи, треба переважно підпушувати ґрунт та полоти.

Орючи на пар, треба ріллю негайно скородити.

Чистячи зерно, відділяємо від нього бур'янове насіння.

Коли сушать насінники, то сарай увесь час провітрюється.

Надто невиразні бувають речення, де подано замість чинника обставину, що в ній діє інший чинник, ніж у головній дії, або й зовсім не може бути жадної дії. Тоді утворюють підпорядковане речення через прислівника та дієслово.

63. *Заведення сівозміни на баштані приводить до збільшення врожаїв.*

64. *Культура редиски на сухих виснажених ґрунтах за кепського обробітку приводить до погіршення якості сорту.*

65. *Відсутність у господарстві кінських або ручних підпушників забирає великі витрати на полоття сапками.*

Не завжди конче потрібно складати підпорядковане речення, щоб вирізнити дію справжнього чинника. Іноді досить бував тільки не вживати обставини за підмета, а слова, що ними її позначається, припасувати до дії справжнього чинника. Зразки 66—70.

66. *Спостереження показують, що...*

67. *Здебільшого скордіння поправляє всякі сходи.*

68. *Цей спосіб унеможливорює обробіток*

Коли завести сівозміну на баштані, то врожаї стають більші.

Коли культивувати редиску на сухих виснажених ґрунтах та ще й кепсько обробляти їх, то сорт гіршає (переводиться, перероджується).

Коли нема в господарстві кінських або ручних підпушників, то воно му-сить робити великі витрати на полоття сапками.

Спостереженнями доведено, що...

Здебільшого від скордіння поправляються всякі сходи.

Уживаючи цього способу, не можна обробляти

ґрунту кінським знаряд-
дям.

69. Правильний поряд-
док оранки вимагає...

70. Таке розміщення
рослин дає змогу прохо-
дити підпушником уз-
довж і поперек.

На останніх трьох зразках (див. у́дужках) бачимо,
що, коли хочуть вирізнити не тільки дію головного
чинника, а й дію обставинну, то можна побудувати
ще й підпорядковане речення.

Іноді за чинника беруть ту обставину, що її хо-
чуть утворити через головну дію.

71. Тут успіх зале-
жить від учасного дода-
вання дріжджів.

72. Економія рухів у
роботі вимагає...

73. Не потрібує пасіч-
ництво на своє провад-
ження і великого капі-
талу.

ґрунту кінським знаряд-
дям.

За (Щоб додержати)
правильного порядку
оранки треба...

За такого розміщення
(коли так розмістити рос-
лини), можна прохо-
дити підпушником уз-
довж і впоперек.

Щоб мати тут успіх,
треба вчасно додавати
дріжджів.

Щоб не було зайвих
рухів у роботі, треба...

Не треба, щоб пасічни-
кувати, (на пасічнику-
вання) і великого капі-
талу.

У зразку 73 бачимо, що, коли треба відзначити за-
мість головної дії тільки головну обставину, то й під-
порядковану обставину можна позначати (див. у дуж-
ках) недієвою формою („на пасічникування“).

ПРИЧИНІ НАДАНО НЕВИРАЗНОЇ ДІЇ.

Далі я подаю зразки, де причині, чинникові, що його ставлять за підмет, надано активної, але невиразної дії. Наприклад, у реченні: „Це приведе ліс до загибелі“, де „це“ є причина, вжито зовсім невиразного, хоч і активного дієслова „приведе“. Як саме „це“ приведе ліс до загибелі—неясно. Тим часом сам дію, що діятиметься з лісом через чинника „це“, позначено недієво—іменником „загибіль“.

Зрозуміло, що, коли дію хочби й основного чинника (активну дію) позначено невиразно, а те, що робиться або робитиметься з чимось через цього чинника (пасивну дію) позначено зовсім недієво, то краще, щоб не заплутувати думки, активної, але невиразної, дії зовсім не позначати, а натомість вирізнити пасивну дію. Тоді замість активного дієслова ставлять прийменника „від“, „через“ абощо. А виразну дію позначають дієсловом, здебільшого пасивним, коли ця дія пасивна. Отже, наведене перед цим реченням краще написати так: „Від цього ліс загине“.

Тільки зрідка решта слів у реченні від заміни активного дієслова на „від“ або „через“ не змінюється.

74. Це спричинюється
до того, що земля ви-
снажається.

Через це земля висна-
жається.

75. Це потягне за собою те, що заряд поволі втрачатиметься.

Здебільшого, замінюючи активне невиразне дієслово на прийменника „від“ або „через“, доводиться разом із тим ту дію, що діється справді від певного чинника (причини), позначати виразнішими, точнішими словами, ніж уживані тоді, коли причині надано активної, але невиразної дії.

76. Це тягне за собою нерівномірний розвиток рослин.

77. Свіжа люцерна спричинює обдимання черева в худоби.

78. Це викликає нерівні сходи насіння.

79. Глибока оранка краще зберігає будову ґрунту.

80. Здебільшого волочіння поправляє всякі сходи.

81. Це може спричинитися до загрівання, загнивання та втрати висхожості насіння.

82. Це негативно відбивається на загальному врожаї.

83. Причини, які ви-

Від цього заряд поволі втрачатиметься.

Від цього, розвиваються рослини нерівномірно.

Від свіжої люцерни обдимає черево в худоби.

Від цього насіння нерівно сходить.

Від глибокої оранки краще зберігається будова ґрунту.

Здебільшого від волочіння поправляються всякі сходи.

Від цього насіння може загрітися, загнити та втратити висхожість.

Від цього загальний урожай буває менший.

Причини, через які тре-

*кликають необхідність
зазначених у заяві змін.*

84. Розпорошення ґрун-
ту *кепсько відбивається*
на його якості.

Іноді активне невиразне дієслово замінюють не
на приїменника „від“ або „через“, а на інше, точніше
дієслово.

85. На врожаї суданки
дуже *впливає* час засіву
та погода.

86. Крем'янка не *під-*
дається впливові води.

*ба зробити зазначені в
заяві зміни.*

Від розпорошення
ґрунт *гіршає*.

На врожаях суданки
дуже *позначається* час
засіву та погода.

Крем'янка не *зміню-*
ється від води.

Бувають речення, де причині надано не дії неви-
разної, а невиразних ознак.

На поданих тут зразках ми бачимо, що до цієї
форми приплітається зчаста і інші хиби, що їх ми
відзначали в попередніх розділах і відзначаємо в даль-
ших. Тут знайдемо і обставину, подану замість чин-
ника (79—84), і штучні слова (84), і неточні (82) або
непрямі (83) форми. Тим то таких форм, де причині
надається невиразної дії, конче треба відбігати в ук-
раїнській мові. До того ж у таких формах здебільшого
вживається зайвих слів — отже, переформовуючи їх на
зразок наведених речень, можна чимало ощадити місця
в книжці та уваги в читача.

РЕЧАМ НАДАНО ЛЮДСЬКИХ ОЗНАК.

Далі ми розглянемо зразки так званої образної мови. Висловлюватися образно, вживаючи порівнянь, алегорій тощо — річ, звичайно, не погана, коли цими зворотами висвітлюється, а не затемнюється думку — в усякому разі переказується її точно.

Із таких образних слів виділив я в окремий розділ зразки, що в них речам надано людських ознак, в таких бо реченнях найчастіше вживають чужих образів.

Коли речення, що в них речам надано людських ознак, виразно не народньо-українські, то замість них можна вживати або фігуральних-таки народніх висловів або необразних, але точніших форм.

Ненародні і народні форми.

87. Земля *приносить* прибуток.

88. Заморозки *припинають* оранку.

89. Капуста *віддає перевагу* ґрунтові угновеному.

90. Кавун *не видержує*

Земля *дає* прибуток.

Заморозки *не дають* орати.

Капуста *любить* ґрунт угновений. (Капуста найкраще росте на ґрунті угновеному).

Кавун *боїться* примо-

(не виносить) приморозків.

91. Ця речовина робить великі послуги в справі боротьби з шкідниками.

92. Вікна відиграють роллю вітрогонів.

93. Це викликало потребу відшукати інших способів.

На зразках 89 і 90 ми бачимо, що, крім образних народніх та подібних до них форм, можна рівнобіжно вживати й необразних, але точних форм (див. у дужках).

Здебільшого, коли не згадаєш відразу української образної форми, краще вживати замість чужообразного речення, де речам надано людських ознак, звичайної української мови, але точно позначаючи зміст думки. Зразки різних речень на це я поділив іще на 3 підрозділи.

Замість дії речової позначено людську дію.

У зразках, наведених далі (у лівих реченнях), дії речовій надано ознак людської дії. Отже, переформовуючи ці речення, доводиться шукати означень точніших, цебто, позначати саме ті дії, що справді властиві речам.

94. Огірок найкраще *почуває себе* на вогких ґрунтах.

розків (кавун вутлий до приморозків).

Ця речовина *дуже помагає* проти шкідників.

Вікна *правлять* за вітрогони.

З цього *постала* потреба відшукати інші способи.

Огірок найкраще *росте* на вогких ґрунтах.

95. Витягові речовини *потребують кількох років, щоб справді досягнути.*

96. *Досить велику ролю відіграє тут і потас.*

97. Селяни повинні досягти того, щоб головна порода зайняла в лісі переважне положення.

98. Досить добре віддичують за гній цукрові буряки.

99. Завдання міцелія — висмоктувати ці речовини.

Витягові речовини *досягають як слід лише через кілька років.*

Чимало значить тут і потас.

Селяни повинні досягти того, щоб головна порода в лісі *стала переважати.*

Досить добре *позначається гній на цукрових буряках.*

Робота міцелія — висмоктувати ці речовини.

Іноді, замість позначити саму людську дію, надано людських ознак речам.

100. *За допомогою парників городину можна вирощувати значно раніше.*

101. Температуру вимірюють за допомогою термометра.

102. Тут за допомогою термометра дізнаються про осмотичне тиснення в розчині.

Користаючи з парників, городину можна вирощувати значно раніше.

Температуру вимірюють термометром.

Тут, користаючи з термометра, дізнаються про осмотичне тиснення в розчині.

103. Цей сорт заслуговує великого поширення.

104. Цей сорт має великий збут на півночі.

105. Цей сорт має постійний збут у містах.

106. Різні сорти моркви вимагають і різної глибини обробітку ґрунту.

107. Суданка потребує належного обробітку міжрядь.

108. Від доброго гніту вимагають...

109. На півдні переважне місце займає кавун.

110. Це вимагає уважного відношення.

Цей сорт варт усяко поширювати.

Цього сорту багато збувається на півночі.

Цей сорт можна завжди збувати в містах.

Для різних сортів моркви треба й ґрунт обробляти неоднаково завглибшки.

Поміж суданкою треба як слід обробляти міжряддя.

Добрий гніт має бути такий... або: ознаки доброго гніту такі...

Найбільше сіють кавунів на півдні.

До цього треба уважності.

На зразку 101 ми бачимо, що допоміжного дієприслівника „користаючи“ замість ужити самого речового іменника з орудним відмінком („термометром“), уживається тоді, коли цим іменником позначено тільки один із можливих засобів у головній дії. Приміром, у зразку 101, термометр — це тільки одна з частин у приладі, що ним вимірюють осмотичне тиснення в розчині. Решта речень зрозуміла без пояснень.

Речам надано людської дії (або ознак) там, де треба відзначити тільки обставину.

111. Сорт заслуговує уваги (на увагу).

112. Редька вимагає доброго ґрунту.

113. Огірки вимагають відкритого соняшного місця.

114. Які вимоги ставити баштан до ґрунту.

115. Кал, змішаний з попелом, дає добре угноєння.

116. Мішанина повинна бути не дуже вогка.

117. Ранні посіви кращі ще й тим, що вони не так страждають від гесенки та шведки.

118. Через це толочна земля не набуває за час толокування потрібної вогкості.

119. Виконувати обов'язкову вимогу громадської сівозміни.

120. Скло повинно бути абсолютно чисте.

Сорт вартий уваги.

На редьку треба доброго ґрунту.

На огірки треба відкритого соняшного місця.

Якого треба на баштан ґрунту.

Із калу, змішаного з попелом, добре угноєння.

Треба, щоб мішанина була не дуже вогка. Або—мішанина щоб була не дуже вогка.

Ранні посіви кращі ще й тим, що їм не так шкодить гесенка та шведка.

Через це толочна земля за час толокування не робиться така вогка, як треба (не набирає, скільки треба, вологі).

Додержувати обов'язкового правила в громадській сівозміні.

Скло щоб було абсолютно чисте.

121. *Не вважаючи на те, що перепадали ще дощі, хліб уже не покращав.*

Хоч іще й перепадали дощі, — хліб уже не покращав.

У цих зразках надано людської дії або активних переживань там, де ніякої дії сама річ не робить, а з нею щось робиться або треба позначити просто якийсь певний її стан (обставину). Таким реченням теж іноді значно заплутують думку (зразок 118).

ЧУЖІ ОБРАЗИ.

Образних висловів у розвиненій літературній мові часто-густо вживають, зовсім не уявляючи початкового значіння, не уявляючи тих образів, що їх асоціював колись із цими висловами їх творець. Такі образні вислови стали тепер абстрактними розуміннями: їх перетворено на засоби позначати досить широкі групи фактів, що незрідка зовсім не подібні до відзначеного образу.

Далі я й подаю низку зразків із тих, що їх досить широко вживається тепер, де чужі образні вислови я замінював на звичайні, але точніші народні.

122. Тоді врожаї *піднімуться* до 150 пудів.

123. Виглядом своїм ці речовини *наближаються* до гороху, квасолі тощо.

124. Своєю живодіяльністю вони *найближче стоять* до групи грибків.

125. Картопля, як відомо всім,—це культура, що *йде* далеко на північ.

Тоді врожаї *збільшаться* до 150 пудів,

На вигляд ці речовини *подібні* до гороху, квасолі тощо.

Своєю живодіяльністю вони *найподібніші* до групи грибків.

Картопля, як відомо всім,—це рослина, що її *культивують і* далеко на півночі.

126. Граб зустрічається переважно на Поділлі.

127. Цілинні землі зустрічаються тепер рідко.

У зразках 126 та 127 ми той самий образ перетворюємо неоднаково, зважаючи на зміст думки. Через це саме робимо речення точнішим.

128. Можна поставити поруч із найгіршими сортами сіна.

129. Ці речовини входять у склад ґрунту.

130. Прикладати на практиці.

131. Протоплазма набирає характерного синюватого кольору.

132. Форма набирає вигляду..

133. Набуває червоного кольору...

134. Насіння низької добротности (ориг.—якості).

135. Низька вартість.

На зразках 134 та 135 ми знову бачимо, що одним образом (низький) у лівих реченнях позначено неоднакові розуміння.

136. Правильно поставлене господарство.

Груб росте переважно на Поділлі.

Цілинних земель лишилося тепер мало.

Можна прирівняти до найгірших сортів сіна.

Ці речовини є в ґрунті. (Точніше—в складі ґрунту).

Застосовувати на практиці.

Протоплазма стає відмітно синювата на колір.

Форма стає на вигляд.

Стає червоний...

Погане, лихе насіння.

Мала вартість.

Правильно впоряджене господарство.

137. Приступають до збору врожаю.

138. Приступають до закладання...

139. Зупинитися на питанні.

140. У цім розділі ми зупинимося лише на головних сортах.

141. Ці рослини не можуть бути віднесені до чистосортних рослин.

142. Провести (перевести) землевпорядження.

На зразку 142 ми бачимо, що іноді незручно буває замінити два слова (надто, коли одно з них складне) на одно так, як от у реченнях: „Провести дослідження поля“ — „Дослідити поле“, або: „Проводити культуру“ — „Культивувати“. Тоді можна широко використовувати слова: „зробити“ або „робити“ („зробили комуну“, „робіть плату“). В українській мові цих слів уживають зчаста в тих самих позиціях, як рівнозначних слів і в інших європейських мовах (порівн. *machen, faire*).

143. Боротися з шкідниками.

144. Боротьба з шкідниками.

145. Найстійкіший у боротьбі з шкідниками сорт.

Починають збирати врожай.

Починають закладати...!

Розглянути питання.

У цім розділі ми опишемо лише головні сорти.

Ці рослини не можна вважати за чистосортні рослини.

Зробити землевпорядження.

Вибавляти шкідників.

Заходи проти шкідників.

Найстійкіший проти шкідників сорт.

146. *Боротися з посухою.*

147. *Боротися з ворогами.*

148. *Головні засоби боротьби з вогкістю.*

Вживати заходів проти посухи; захиститися від посухи; забезпечитися проти посухи.

Змагатися з ворогами. Або: боронитися проти ворогів.

Головні засоби проти вогкості (запобігти, позбутися).

Словами „боротьба“, „боротися“, як ми це виразно бачимо на наведених зразках, позначається зчаста найрізноманітніші розуміння. Вживаючи цих із героїчним відтінком слів, у різних випадках, легко обійти суть справи, легко уникнути відповідальности за сказане. В самому тільки зразку 148 із речення, де є слово „боротьба“, можна зробити три різного значіння речення: головні засоби запобігти вогкості (коли її ще нема), позбутися (коли вогкість завелася) і „засоби проти вогкості“ (коли треба і позбутися, і запобігти). Тим часом, у справах недипломатичних, коли ми хочемо подати народові справжнє знання, а не „підходити“ до нього, треба вживати точної мови, не ховаючись за загальними словами чи реченнями, хоч би вони були й образні.

149. *Цього можна досягти шляхом угноєння поля.*

150. *Трохи окремо стоять.*

151. *Вплив повітря то*

Цього можна досягти, угноюючи поле.

Трохи вирізняються... (трохи інакші).

Вплив повітря то біль-

більшій, що дужчі хитання температури.

152. Кількість пари в повітрі визначається переважно різною теплою повітря.

153. Висота місцевости в даному разі не відіграє особливої ролі.

154. Урожайність гарбузів коливається як до (залежить від) сорту, ґрунту, погоди тощо.

155. Уплив просапних рослин настільки значний, що він не обмежується першою рослиною, яка йде після них.

156. Значіння просапних культур не вичерпується тільки тим, що вони дають багато врожаю.

Чужі образи, як це ми бачимо на зразках 156, 157, зчаста сполучаються з іншими хибними формами, як от: з недієвими, непрямыми, неточними тощо, — це для них якраз добра компанія. Та й узагалі помічаємо, що здебільшого той, хто вживає однієї якоїсь із відзначених хибних форм, уживає разом і інших, бо їх якось природно зв'язувати одна з одною. Це є стиль, і стиль не нашої, чужої мови.

ший, що більші зміни теплоти.

До того, скільки пари є в повітрі, спричинюється переважно різна теплота повітря.

Яка місцевість на висоту — це в даному разі мало важить.

Урожайність гарбузів неоднакова як до сорту, ґрунту, погоди тощо.

Просапні рослини настільки поліпшують поле, що їхнє діяння позначається не тільки на першій рослині, яку сіють після них.

Просапні культури важливі не тільки тим, що вони дають багато врожаю.

Закінчуючи цей розділ, хочу відзначити, що наведеними зразками я зовсім не мав намірів заперечувати, щоб у нас уживали образних висловів. Навпаки, я вважаю, що ми ще далеко не так, як це треба було б, використовуємо наші народні образні вислови і мало творимо нових своєрідних. Але я хотів відзначити ось що: вживаючи образних висловів, треба щозмога точніше пристосовувати їх до кожного окремого випадку, а не використовувати на всякі пригоди—одне слово, образні вислови щоб були спеціалізовані.

Тим часом у вживаних чужих образних висловах, крім того, що ними в українському перекладі надто конкретно позначається абстрактні розуміння, ми здебільшого не знаходимо виразности, спеціалізованости. Навпаки, ці вислови мусимо зчаста, зважаючи на стиль речення, сполучати ще й з іншими хибними маловиразними формами.

ШТУЧНІ СЛОВА.

У цьому розділі я подаю кілька зразків речень і штучними словами, а поруч — рівнозначні їй простіші вислови. Звичайно, це тільки зовсім мала частина того, що слід би тут зауважити, над чим треба б подумати. Але моє завдання—збудити громадську думку в цьому напрямі.

Чимало вживають у нас таких штучних слів, що кожним із них позначають різноманітні розуміння. Висловлюючись точніше, такі слова треба б замінити на інші, пристосовані до певного випадку. Отже, такі слова не тільки тим чужі народові, що вони штучні: ними зчаста неточно позначається суть справи, а цього простий нарід не любить. Ось зразки речень із такими штучними словами, що їх майже завжди можна замінити на прості народні форми.

- 157. Значна кількість.
- 158. Велика кількість.
- 159. Величезна кількість.
- 160. Потрібна кількість.
- 161. Кількість потрібного для висіву насіння на десятину зазначимо окремо.

- Чимало.
- Багато.
- Сила - силенна; велика сила.
- Скільки треба.
- Скільки треба висівати насіння на десятину— зазначимо окремо.

162. При великій кількості насінників...

163. Таке коріння може використати й найменші кількості води, що є в ґрунті.

164. Велику кількість цих запасів уже витрачено.

165. Утворилася та велика кількість сортів...

166. Коли врахувати зміни в кількості свиней...

167. При цьому треба зважати на кількість і якість овочів.

168. Якість дуба можна визначити ще важінням висушеного дерева.

169. Бажана присутність вапна в ґрунті

170. Присутність азоту в ґрунті в великій кількості спричинилася до великих урожаїв.

171. При відсутності потрібної кількості насіння...

172. Місце в саду ви-

Коли багато насінників...

Таке коріння може використати й найменші пайки води, що є в ґрунті.

Велику частину цих запасів уже витрачено.

Утворилися ті численні сорти...

Коли врахувати зміни в числі свиней...

При цьому треба зважати на запас (пайку, число) і добротність овочів.

Наскільки дуб добротний, можна випробувати ще, важучи висушене дерево.

Бажано, щоб було вапно в ґрунті.

Що в ґрунті багато було азоту, то й урожаї зібрано великі.

Коли немає, скільки треба, насіння.

Місце в саду викори-

користовують у залежності від розміщення дерев.

173. В залежності (залежно) від часу та місцевості...

174. Це залежить від середогосподарських причин.

175. Величина гноївні залежить від числа штук худоби в господарстві.

176. Вигнічуючи гамуза, незалежно від будови гніту, треба додержувати таких правил...

177. Це від мене не залежить.

178. Це від вас самих залежить.

179. Від вас залежить вибрати той чи інший спосіб.

180. При будуванні хати належить звернути увагу на доцільне влаштування печі та груб.

181. Ця попільця належить до переселок.

182. Значіння толоки, таким чином полягає в

стовують, зважаючи на те, як розміщені дерева.

Як до часу та місцевості...

Це діється середогосподарськими причинами.

Гноївню роблять різну завбільшки—як до того, скільки штук худоби в господарстві.

Вигнічуючи гамуза, хочби якої будови був гніт, треба додержувати таких правил...

Цим я не розпоряджую (не порадкую).

Цим ви сами розпоряджуєте (порядкуєте).

Ви розпоряджуєте, який спосіб вибрати.

Будуючи хату, треба вважати, щоб доцільно влаштувати піч та груби.

Ця попільця з переселок (див. зраз. 311, 319).

Отже, толока важлива тут тим, що вона се-

тому, що вона селянинові заступає в цім краї луки.

183. Вигідність такого способу господарювати полягає в тім, що...

184. Особливість цього способу полягає в тім, що...

185. Одержувати гроші.

186. Для одержання найкращої моркви...

187. Одержимо врожай...

188. Як впливає на ґрунт удобрення.

189. Речовини ці можна поділити за їхнім походженням на три групи.

190. Клітини ці походять від ділення попередніх клітин.

191. Ґрунти лесового походження.

192. Сорт українського походження.

193. Має ту перевагу.

лянинові заступає луки в цім краї.

Такий спосіб господарювати вигідний тим, що...

Спосіб цей відзначається тим, що...

Відбирати (діставати, брати) гроші.

Щоб мати (добути, викохати) найкращу моркву...

Матимемо (зберемо, добудемо) врожай.

Як позначається на ґрунті удобрення (як діє на ґрунт...).

Речовини ці можна поділити, зважаючи на те, як вони утворилися, на три групи.

Клітини ці утворилися від ділення попередніх клітин.

Ґрунти утворені на лесі.

Сорт родом з України (виведений на Україні).

Кращий тим.. вигідніший тим...зручніший тим.

194. *Перевага малих кошів порівняно з великими та, що...*

195. Від цього він має великі переваги.

196. Віддамо перевагу зразкові № 1.

197. Є відповідна спроба і на лісовому суглинку.

198. Розмір канави має бути відповідний да найбільшій пайки збігової води.

199. Наслідком такого стану буває цілковитий неврожай.

200. Легко пересвідчитися, що це не є наслідок морозу.

201. Нагрівається в наслідок хемічної реакції.

202. За винятком...

203. Баштан засіяний виключно кавунами.

204. Гарбуз порівняно з кавуном—рослина менш посухостійка.

205. На пухких ґрунтах коріння міцніше порівняно до твердих ґрунтів.

206. Належно... належним чином...

Малі коші проти великих зручніші тим, що...

Від цього він має великі вигоди.

Виберемо зразок № 1.

Є на (про) це спроба й на лісовому суглинку.

Розмір канави щоб був пристосований до найбільшій пайки збігової води.

Через такий стан буває цілковитий неврожай.

Легко пересвідчитися, що це не від морозу.

Нагрівається від хемічної реакції.

Крім... (див. зразки).

Баштан засіяний самими кавунами.

Гарбуз проти кавуна—рослина менш посухостійка.

На пухких ґрунтах коріння міцніше, ніж на твердих ґрунтах.

Як слід...

207. Обкурювати треба під *сприятливу* погоду.

Штучні слова, подані в наведених реченнях, як бачимо, можна викинути з нашої мови майже в усіх випадках і не тільки з популярної, а й з наукової. Але є штучні слова конче потрібні в нашій науковій мові, ними бо іноді дуже коротко й точно можна позначити суть справи. Викидати їх із обігу не можна. Проте, в багатьох випадках немає потреби їх уживати, коли їх легко замінити на рівнозначні народні. *Впади надати* Надто це важить у популярній мові: тут навіть вигідніше іноді поступитися на точності, ніж давати замість народньої форми штучне слово.

208. Сірчана кислота *протидіє* розвитку мікроорганізмів.

209. Одиниця земельної площі.

210. Личинки мух позбавлені грудинних та черевцевих ніг.

211. Визначаєте висхожість зерна.

212. В дійсності, це є овіч...

213. У середньому (пересічно)...

214. У багатьох відношеннях...

215. Культури ці в деяких відношеннях неоднакові.

Обкурювати треба під *добру на це* погоду.

Сірчана кислота *не дає* розвиватися мікроорганізмам.

Десятина (в популярній книжці).

У личинок мух *немає* грудинних та черевцевих ніг.

Випробовуйте зерно на висхожість.

Справді, це є овіч.

На круг...

Багато де в чому...

Культури ці *де в чому* неоднакові.

Проте слово „відношення“, хоч воно й дуже штучне, вживають тим часом, поки не запропоновано кращого, в мові математичній.

Крім цілком штучно витворених слів, у нашій літературі зчаста вживають також таких щиро-народніх слів, що їм надано зовсім невластивого їм у народній мові значіння. Це здебільшого переклади чужих гомонімічних слів, що в нашій мові не мають усіх значінь перекладеного чужого слова. Від ужитку таких слів буває ще більша шкода, ніж від ужитку зовсім штучних або зовсім чужих слів, від цих бо слів постають в українського селянина або робітника зовсім інші уявлення, ніж ті, що їх хотів збудити автор. Ось кілька зразків на це.

216. До цього спричинюються різні природні умови.

217. У наших природніх умовах.

218. За наших кліматичних умов.

219. Коли люцерна росте в сприятливих умовах...

220. Головною умовою доброго приміщення для цього є теплота його.

221. Треба стежити, щоб зайві овочі не виснажували рослин, це бо може

До цього спричинюються різні природні обставини (чинники).

У нашій природній обстанові.

У нашому підсонні.

Коли люцерні добре рости...

Головне, що бажано в доброму на це приміщенні,—це щоб воно мало потрібну теплоту (щоб воно було достатньо тепле).

Треба стежити, щоб зайві овочі не виснажували рослин, це бо може

зле відбитися на силі
насіників.

222. Коли культивують
цвітну капусту в малому
розмірі...

223. Отже, кількість
річних шарів відповідає
кількості років життя
дерева.

224. Треба, щоб розмір
барила відповідав пайці
нагрітого соку.

зле позначитися на силі
насіників.

Коли культивують цвіт-
ної капусти небагато...

Отже, річних шарів
стільки, скільки років
жило дерево.

Треба, щоб розмір барп-
ла був пристосований до
пайки нагрітого соку.

Розглянувши зразки цього розділу, ми бачимо, що
штучні слова дуже часто сполучаються з іншими,
вже відзначеними, хибними формами, як от — недієві
(зразок 161, 168 та інші), неточні та непрямі форми
(223) із зайвими словами (181) та інші. І це цілком
зрозуміло, бо штучні слова, коли їх утворено, не ма-
ючи в тому конечної потреби, є добра компанія до
інших штучних форм, і їх утворюють ті, хто взагалі
має охоту до таких форм.

ЧУЖІ СЛОВА.

Не менше, ніж штучні слова, потрібні в літературній мові слова, позичені з чужих мов. Кожен !нарід, крім спільних усім націям досягнень, має ще й свої властиві тільки йому досягнення. Позичаючи ці досягнення, неминуче доводиться позичати на означення їх і чужі слова, коли в своїй мові не вистачає придатних на це слів.

Але зовсім зайва річ позичати чужі слова тоді, коли в своїй мові маємо цілком рівнозначні та ще й не менш милозвучні слова свої.

Щодо мови популярної, то шкода від широкого вжитку в ній чужих слів дуже велика, хоч може й не така, як від широкого вжитку слів штучного утворених.

Подаючи я далі кілька зразків, мушу відзначити, що над цією справою дуже варто попрацювати нашим філологам: дуже пильна потреба в нас у своєму словнику чужих слів і при тому—із щозмога точними українськими перекладами цих слів, а не з самими тільки поясненнями, як це здебільшого бачимо в подібних словниках.

Насамперед відзначу деякі російські, в певному значінні слова, що в них українізовано тільки вимову.

225. Капуста добре *переносить* перевіз.

226. Цим *буде нанесена шкода* сусідньому вчасткові.

227. Після першого вкосу поле *піднімають*.

228. *Обійдеться* дешевше...

229. В якому стані поле *знаходиться* після просапних?..

230. На толоку *відводять* тільки 20 — 30 відсотків орної площі.

Капуста добре *видержує* перевіз.

Цим *пошкодиться* сусідній ділянка.

Після першого вкосу поле *зориють*.

Стане дешевше...

В якому стані поле *буває* після просапних? (Яке *буває* поле...)

На толоку *виділяють* тільки 20—30 відсотків орної площі.

Звичайно, і в українській мові є подібні звуками слова, але значать вони зовсім інше. А взагалі щироросійських слів в українській літературній мові небагато. Далеко більше вживають чужих слів із інших мов. Далі я й подаю кілька таких випадково зібраних слів. Проте, мушу застерігтися, що я не вважаю свій переклад цих слів за придатний в усіх випадках: я пристосовував його тільки до деяких, широко вживаних сполучень слів.

231. *Продукувати* цигарки.

232. Великі *продукційні* завдання.

233. Робота дуже *продукційна*.

234. Річна *продукція*.

Виробляти цигарки.

Великі *виробничі* завдання.

Робота дуже *вправна* (спірна).

Річний *добуток*.

235. *Продуктивний*
корм.

236. *Просапні рослини*
найпродукційніші.

237. *Продукційність* ма-
шини.

238. *Жовтий колір* —
дуже *характеристична*
ознака цього сорту.

239. *Характеристич-*
ний для цієї рослини за-
пах є дуже відмітна оз-
нака її.

240. *Незалежно від ха-*
рактеру поля готувати
ґрунт треба починати з
осени.

241. Треба виявити ха-
рактер кислотности.

242. Ці ознаки *типові*
для даного сорту.

243. *Типова тварина.*

244. *Економити паливо.*

245. *Економити на па-*
ливі.

246. *Штандарт сорто-*
вий.

247. *Система вулика.*

248. *Конструкція сепаратора.*

Добутковий корм („під-
тримуючий“ корм—про-
житковий корм).

Просапні рослини най-
добутковіші.

Управність машини.

Жовтий колір — дуже
відмітна ознака цього
сорту.

Властивий цій рослині
запах, є дуже відмітна
ознака її.

Хоч би яке було поле,
готувати ґрунт треба по-
чинати з осені.

Треба виявити, яка
кислотність.

Ці ознаки *властиві*
всім рослинам даного сор-
ту.

Зразкова тварина.

Щадити паливо.

Ощаджувати на пали-
ві.

Зразок сортовий.

Уклад, зразок вулика.

Будова сепаратора.

249. Провести аналогію.

250. Провести паралель.

251. Рекомендувати шестипілля.

252. Ізолювати хвору худобу.

253. Ліквідувати толоку.

254. Енергія.

255. Енергійно.

256. Цикл наук.

257. Сарана суне великою масою.

258. Авторитет у скотарстві.

259. Автоматичний прилад.

260. Експортний крам.

261. Транспортування.

262. Нормальний.

263. Кормова норма.

264. Термічний.

265. Аматорський сорт динь.

266. Найкраще такі землі вдобрювати так, щоб давати великий запас азоту, але в формі органічної маси.

Порівняти, прирівняти.

Зіставити, порівняти.

Радити шестипілля.

Відокремити хвору худобу.

Позбутися толоки.

Сила.

Сильно (жваво).

Коло наук.

Сарана суне великою силою.

Знавець у скотарстві.

Саморух,—рушний прилад.

Вивізний крам.

Перевіз.

Звичайний, правильний, зразковий.

Кормова пайка.

Тепловий.

Охотницький сорт динь.

Найкраще такі землі вдобрювати так, щоб давати великий запас азоту, але з рослинними та тваринними останками.

267. *Періодично.*
 268. *Починається той самий процес.*
 269. *Портативність.*
 270. *Утрамбовувати землю.*
 271. *Варіант.*
 272. *Функція.*
 273. *Погода з високою температурою.*
 274. *Насіння треба збирати в момент повної достиглості його.*

Від часу до часу.
Починає робитися те саме.

Похватність.
Убивати землю.

Відміна.
Діяння, діяльність, чинність.

Дуже жарка погода.

Насіння треба збирати, коли воно зовсім достигне.

Іноді доводиться замінювати не одне чуже слово, а сполучення їх: тоді треба буває інколи змінювати й будову речення.

275. *Оригінальність конструкції складається ось із чого.*

Відзначається будова ця ось чим.

Звичайно, далеко не завжди можна замінити чуже слово на рівнозначне українське. Приміром, я ніяк не міг придумати доброго слова, що його можна вжити замість „ліквідувати“. Це, мабуть, є один із тих випадків, коли доводиться і в популярній мові залишати чуже слово, так би мовити, з потреби.

МЕХАНІЧНИЙ ПЕРЕКЛАД.

У цьому розділі я подаю кілька цікавих зразків, що їх не розмістив чомусь у інших розділах. Отже, якихось спеціальних ознак цього розділу не відзначаю.

276. Говорити не доводиться.

277. Цей сорт мириться з нашими умовами.

278. Треба мати потрібний реманент і в тому числі начиння.

279. Цими ознаками треба керуватися, провадячи селекцію.

280. У противному разі.

281. Уживати в свіжому стані.

282. Цим можна розв'язати кормове питання в селянському господарстві.

283. З тією метою (з метою).

Говорити нема чого.

Цей сорт пристосований до нашої обстанови.

Треба мати потрібний реманент і зокрема начиння.

На ці ознаки треба вважати, провадячи селекцію.

В іншому разі (інакше бо).

Уживати свіжими (свіжі).

Цим можна полагодити кормову справу в селянському господарстві.

Для того, щоб (щоб...)

284. Не являє собою великих труднощів.

285. Привести до ладу.

286. В міру того, як досягають рослини...

287. В разі потреби буряки ще проривають.

288. Це дозволяє поділити їх на кілька відмін.

289. Бочку треба взяти можливо більшої височини.

290. Треба зараз же вжити потрібних заходів.

Не велика труднація.

Дати лад.

Що дужче досягають рослини...

Коли треба, буряки ще проривають.

Через це можна поділити їх на кілька відмін.

Бочку треба взяти щозмога вищу.

Треба зразу вжити потрібних заходів

У РЕЧЕННІ РОЗДІЛЕНО ДІЮ (або ТВЕРДЖЕННЯ).

Дуже часто в теперішній літературній мові позначають якусь одноцільну дію роздільно, кількома словами, немовби розтягуючи її. Треба висловлюватися стисло, роздільно позначену дію уявити значно важче, ніж позначену нерозірвано, стисло.

291. *Провадити цю роботу.*

292. *Провадити культуру баштанових рослин.*

293. *Коли провадиться поруб лісу.*

294. *Робити поливку.*

295. *Коштом чого сталося нагрівання води.*

296. *Дати пояснення явищу.*

297. *Ми звертали увагу читача.*

298. *Пильно доглядати.*

Робити це.

Культивувати баштанові рослини.

Коли рубують ліс.

Поливати.

Коштом чого нагрілася вода.

Пояснити явище.

Ми зауважували читачеві (давали на увагу читачеві).

Пильнувати.

У наведених зразках два слова—здебільшого якесь допоміжне дієслово та дієслівного іменника, що ними позначено одноцільну дію,—перетворюємо на одне основне дієслово.

У дальших зразках ми побачимо посеред двох слів, що ними позначено одну дію, іще якесь зв'язкове слово, приміром, прикметника. Тут, перетворюючи на дієслово два слова, що ними позначено дію, треба разом із тим припасовано перетворювати й це зв'язкове слово (приміром, прикметника на прислівника).

299. *Це наближення найпростіше зробити через дротину.*

300. *Викликати велике здивування.*

301. *Робить великий вплив.*

302. *Звертати належну увагу.*

Іноді розділяють дію, користаючи з двох дієслів, так що на перший погляд здається, наче тут справді дві дії. Тоді треба одну справжню дію скупчено позначити одним дієсловом, а ознаки цієї дії — іншими словами.

303. *Зробившись матір'ю, вона продовжує очкувати в напрямі подовжньої осі.*

Буває, розділяють дію, вживаючи замість двох, щільно зв'язаних між собою дієслів, одне дієслово і одного дієслівного іменника.

304. *Рослина зупиняється в рості.*

Спосіб розділяти дію зчаства вживають разом з іншими хибними формами.

Найпростіше наблизити (що) через дротину.

Дуже здивувати.

Дуже впливає (позначається).

Вважати як слід.

Зробившись матір'ю, вона очкує й далі в напрямі подовжньої осі.

Рослина переставати рости.

305. Зовсім не так *іде процес* танення снігу на степу (чуже слово і зайві слова).

306. Треба *серйозну увагу звертати на уважний перегляд* (чуже слово).

307. Частки ґрунту *набувають найкориснішої для життя рослин форми й розміщення* (штучне слово).

308. *Зверніть увагу на рух* порошинок (недієва форма).

309. *Бути свідком великих руїн* (недієва форма).

Так і здається, що, приміром, у зразку 305 слово „процес“ уліплено тільки через те, що авторові хотілося це слово туди втулити.

Розділяють чи розтягають у реченні не тільки дію, а й недієві твердження.

310. *Цінність додатку від урожаю буряка, більша за цінність додатку ячменю або проса.*

Зовсім не так *тане сніг на степу.*

Треба *дуже уважно переглядати.*

Частки ґрунту *формуються й розміщуються якнайкорисніше для життя рослин.*

Зауважте, як рухаються порошинки.

Бачити великі руїни.

Додаток від урожаю буряка цінніший, ніж додаток ячменю або проса.

Проте, не завжди можна позначати дію нерозділено, одним словом. Це насамперед тоді, коли дієслівний іменник, що ним разом із якимось дієсловом по-

значено одну дію, означає не тільки якусь дію, але й наслідок тієї дії. Приміром, у реченні: „Поробили насадження“ означено словом „насадження“ не тільки саму насаджувальну роботу, а й наслідок її: певні площі, засаджені деревами або чагарником. Якби замість „поробили насадження“ сказати просто „понасаджували“, то треба було б сказати і що саме та де понасаджували, а в цьому іноді немає потреби, бо це відомо з попереднього (порівняй зразок 142). Трудно також позначати дію одним словом і в деяких інших випадках (важко переформувати зв'язкові слова або знайти придатне дієслово). Але загалом, додержуючи правила не розділяти дії або твердження, ми не тільки ясніше зможемо висловлюватися, але й чимало ошадимо на цьому часу та уваги.

ЗАЙВІ СЛОВА ТА МНОГОСЛІВНІСТЬ.

Чимало є способів штучно збільшувати число слів у реченні, і деякі з цих способів настільки звичайні, що їх уживають тепер, як конче потрібні висловні форми, наче без них і обійтися не можна. Тут я подаю деякі найуживаніші форми, що мені пощастило зібрати їх під час роботи.

Насамперед відзначаю речення, де є слова, що викинувши їх, не змінюємо змісту речення: значіння їх само собою розуміється, коли читати речення й без них. Такі слова тільки захарастряють речення: через них речення не таке виразне, а до того ж на них витрачається зайву увагу та зайве місце в книжці.

311. Червоні сорти, що їх культивують на півдні, *належать до тих, що рано досягають.*

312. Квасець розводять, щоб мати кисле листя, *яке йде на страву.*

313. Як поясните ви ці *спостерігані* в воді течії.

314. Що ближче до поверхні землі *лежать* вапнисті скупчення, то...

Червоні сорти, що їх культивують на півдні, рано досягають.

Квасець розводять, щоб мати кисле листя на страву.

Як поясните ви ці течії в воді.

Що ближче до поверхні землі вапнисті скупчення, то...

315. Аеростати примощовується до землі, *користаючи* з довгих вірвовок.

316. Щоб змінився розмір кута падання...

317. Крилоногі мають ногу, що дає виростки, які правлять за плавці.

Останнє речення легко було скоротити так через те, що про ногу м'якунів перед цим уже говорено.

318. До властивостей цього сорту можна зарахувати (належить) ще й здібність...

319. Це чудесний ринковий сорт, але належить до пізніх.

320. Сині баклажани належать до дуже теплолюбних рослин.

321. Найчистіше поле буває після просапних рослин, що до них належать: кукурудза, соняшник, буряк, картопля.

322. Усі м'якуни, що належать до кляси платівчасто-зяберних, відзначаються...

323. Тільки при тій умові, коли...

Аеростати примощовується до землі довгими вірвовками.

Щоб змінився кут падання...

У крилоногих нога з виростками, що правлять за плавці.

Властива цьому сортові ще й здібність.

Це чудесний ринковий сорт, але з пізніх.

Сині баклажани—цедуже теплолюбні рослини.

Найчистіше поле буває після просапних рослин, як от: кукурудза, соняшник, буряк, картопля.

Усі м'якуни з кляси платівчасто-зяберних відзначаються...

Тільки тоді, коли...

324. Відсилають у за-
пакованому вигляді.

325. Коли *вживати* та-
кого способу *вдобрювати*
землю, то можна мати
найбільші врожаї.

326. Вибілювання поля-
гає *ось у чім*.

327. Причина цього по-
лягає *в тому...*

328. Є ще один спосіб
культивувати баклажани,
який *полягає в тому, що*
баклажани сіють просто
в ґрунт.

329. Дехто радить, *щоб*
мати висадки (для одер-
жання висадків) сіяти
моркву пізніше.

330. Як *уживається си-*
лу вітрову, *провадячи ро-*
боту в різних млинах.

331. Можна *обмежитись*
тільки *відзначенням* за-
гальної вартості продук-
тів.

332. Через це *ясень ні-*
коли не розводять *у чи-*
стій *формі*, а завжди в
мішанці.

У наведених зразках не треба було переформову-
вати решти слів у реченні—хіба що змінювано закін-

Відсилають *запаковані*.

Коли так *удобрювати*
землю, то можна мати най-
більші врожаї.

Вибілюють *так...*

Причина цього *та...*

Є ще один спосіб куль-
тивувати баклажани—*це*
(а саме) сіяти їх просто
в ґрунт (див. зразки 182,
183, 184).

Дехто радить *на ви-*
садки сіяти моркву піз-
ніше.

Як *уживають* вітрову
силу *на роботу* в різних
млинах.

Можна *відзначити*
тільки загальну вартість
продуктів.

Через це *ясень [ніколи]*
не розводять *самий*, а
завжди в мішанці.

чення деяких слів. Тут просто повикидано зайві слова. У реченнях дальших зайві слова [сполучені з іншими словами так міцно, що, спрощуючи речення, доводиться його значно переформовувати.

333. Далі робота над насінням бобів нічим не відрізняється від роботи над квасолею.

334. Ця робота має місце під час сійби.

335. Розходження листочків електроскопу має тимчасовий характер.

336. Таким способом досягають підтримки ґрунту в пухкому й вогкому стані.

337. Треба прагнути до зведення витрат на обробіток до мінімальних розмірів.

338. Найвідповідніший час для порубу лісу є зима.

339. У літку свининець виділяє неприємний сморід.

340. За допомогою цих методів зроблено дослідження.

341. Коли питання йде про посів буряка, то всім

Далі роблять із насінням бобів так само, як і з квасолею.

Це роблять під час сійби.

Розходяться листочки електроскопу тимчасово.

Таким способом держать ґрунт у пухкому й вогкому стані.

Треба прагнути, щоб витрачати на обробіток якнайменше.

Найкраще рубати ліс зимою.

У літку від свининця смердить.

Цими методами досліджено.

Всім відомо, що, культивуючи буряк, треба

відомо, що з цим зв'язано більше витрат кінської та людської праці на його обробіток порівняно з тією кількістю праці, що відбирає звичайна зернова культура.

більше витратити кінської та людської праці, ніж на звичайну зернову культуру.

Очевидно, в голові автора останнього речення (341), коли він хотів порівняти культуру буякову та зернову, з'явилося зразу уявлення тільки про посів буяка. Про всю культуру буякову він не додумав. Тим то йому треба було скласти таке неукладисте речення, щоб так-сяк позначити свою не досить ясну думку. Отже, основна причина невиразності в реченні—неясність у думках. Але й навпаки—зчаста звичка висловлюватися розтяжно, цебто, будувати речення багатослівно, спричинюється до неясності в думках, як це можна собі уявити про далі наведені зразки.

342. Розгляньмо питання, що на них довелося натрапити під час екскурсії.

343. Оранка на 3—3 $\frac{1}{2}$ вершки цілком забезпечує вимоги до глибини оранки.

344. Спинімося трохи на з'ясуванні окремих сторін значіння цих культур.

345. Економічні умови

Розгляньмо питання, що постали під час (на) екскурсії.

Зорати на 3—3 $\frac{1}{2}$ вершки заглибошки цілком достатньо.

Розгляньмо тепер трохи докладніше ці культури.

Сіяти буяк у селян-

для посіву буряка в селянських господарствах склалися не досить сприятливо.

346. Після початку пророщування проби минуло 3 дні.

ських господарствах не досить було вигідно.

Пророщувано пробу 3 дні.

НЕПРЯМІ ФОРМИ.

Користаючи з різних штучних форм, відзначених раніше, багато авторів висловлюється так закручено, що не завжди відразу добереш змісту їхніх речень. Кілька зразків таких непрямих речень я і скупчив у цьому розділі.

Подаючи я тут кілька зразків непрямих форм, намагався розподілити їх на групи, зважаючи на те, яка з відзначених уже хибних форм у них переважає.

Багато непрямих висловів утворюється, коли вживають недієвих форм: це тим природніше, що, вживаючи недієвих форм, не треба здебільшого позначати, хто (або що) і коли діє та яким способом.

347. Надсилається до виконання й керування.

Надсилається виконати (виконувати) й керуватися.

348. Кладуть для влежування.

Кладуть улежуватися.

У непрякій формі наведених речень дві взаємно підпорядковані дії в кожному з них не так щільно, не так органічно між собою зв'язані, як у формі прямій.

349. Вбирання тепла в землю має перевагу над випромінюванням із неї (недієва форма і штучне слово).

350. Кожне занурене в воду тіло зазнає з боку цієї води тиснення, що дорівнює вазі... (пасивна форма).

351. Відбувається процес розкладу органічних речовин у ґрунті (недієва форма і чуже слово).

352. Ці речовини знаходяться поза всіма зазначеними процесами (недієва форма і чуже слово).

353. Користування цими землями в значній мірі перейшло до рук селянства (нед. форма).

354. Має постійний збут (нед. форма).

355. В зв'язку з тим, що можливість утворення живої матерії в межах одного індивіда є дуже обмежена, як обмежений і його ріст,

Земля вбирає тепла більше, ніж випромінює.

На кожне тіло в воді тисне ця вода з силою, що дорівнює вазі.

Органічні речовини в ґрунті розкладаються.

Ці речовини не беруть участі в усіх зазначених процесах.

Із значної частини цих земель користує тепер селянство.

Завжди збувається (завжди можна збути).

Що окремий індивід може утворювати живої матерії тільки певну пайку, бо він не може рости без краю, то кожна жива істота, щоб зберегти

кожна жива істота для цілів збереження та збільшення маси цієї матерії, мусить мати до цього якісь інші засоби, крім рости (недієва форма і штуч. сл.).

356. З розрахунків видно, що з боку використання праці вигідніше тут займатися зерновими культурами (недієва фор. і многослівність).

357. Процес випаровування води відбувається повільно (недієва форма і чуж. сл.).

358. Перемінної глибини оранка найкраща (нед. форма).

Чимало також витворено непрямих форм, уживаючи штучних слів.

359. Коли взяти посів дешевих зернових культур порівняно до буряка, то прибутковість буряка став ще очевидніша (шт. сл.).

360. На користь круглої форми треба віднести легкість її виконання та

та збільшити масу цієї матерії, мусить мати до цього якісь інші засоби, крім рости.

З розрахунків видно, що тут вигідніше використовувати працю на зернові культури.

Вода випаровує повільно.

Найкраще глибину оранки щоразу змінювати.

Коли порівняти посів дешевих зернових культур до буряка, то прибутковість буряка став ще очевидніша.

Кругла форма тим зручна, що її легко можна зробити та найрівномір-

можливість найрівномірнішого використання гнітового тиснення (шт. сл. і нед. фор.).

361. *Порядок збору залежить від погоди (шт. сл.).*

362. *Віддалення залежить від сорту й ґрунту (шт. сл.).*

363. *Спосіб посадки залежить від числа висадків (шт. сл.).*

364. *Тоді втрачається перевага бочки перед кожним іншим сховищем на вино (шт. сл.).*

365. *Приморозки дуже зле відбиваються на молодих огірках (шт. сл.).*

366. *Травневі дощі дуже добре відбиваються на розвитку озимини (шт. сл.).*

367. *Проти того, що через толоку частково розв'язується господарське питання про літнє утримання худоби заперечувати не можна (шт. сл.).*

ніше в ній викоростати гнітове тиснення,

Порядок збору пристосовують до погоди.

Віддалення має бути різне як до сорту й ґрунту.

Садити треба неоднаково як до числа висадків.

Тоді бочка є не краще сховище на вино, ніж яке інше.

Приморозки дуже шкодять молодим огіркам.

Травневі дощі дуже помагають розвиватися озимині (від травневих дощів дуже добре розвивається озимина).

Проти того, що через толоку частково забезпечується господарство кормом для худоби на літо заперечувати не можна.

368. Сюди належать насамперед веселка і гроза (шт. сл.).

369. Найкращі наслідки кавун дає при посіві на перелогах (шт. сл. і зайві слова).

Далі ми відзначаємо непрямі форми з розділеними твердженнями.

370. У північній частині України краще додержуваться густішого засіву (розд. твердж.).

371. Щоб прискорити з'явлення сходів... (розд. твердж.).

Легко утворити непрямі форми, вживаючи чужих образів.

372. Успіхи наукового виробництва зв'язані з розвитком сучасної хемії (чуж. обр.).

373. Найбільшу роль при запиленні огірків відіграють бджоли (чуж. обр.).

374. Відношення врожаю озимини до врожаю ярини наближається до півторакового (чуж. обр. і шт. сл.).

Це є насамперед веселка і гроза.

Найкраще родять кавуни по перелогах.

У північній частині України краще сіяти густіше.

Щоб швидше зійшло.

Наукове виробництво досягло успіхів через розвиток сучасної хемії.

Найбільше помагають запилюватися огіркам бджоли.

Озимини родить (родило) майже в півтора рази більше, ніж ярини.

Непрямі вислови здебільшого маємо й тоді, коли в реченні збіглося кілька іменників зряду.

375. Це треба робити для того, щоб *попередити* пошкодження дерев *вітром* (збіг іменників).

376. Треба відзначити, що на *міру затоплення* ареометра *впливає* не тільки пайка цукру в соку, а й пайки інших складових частин (збіг імен.).

Надто невиразні непрямі форми можуть утворитися, коли обставину позначено замість чинника.

377. Останнього часу *серед* селян *усе дужче розповсюджується* зябова оранка.

378. Уся *сукупність* різних чинників *приводить до того*, що найкращий урожай озимини матимемо, сіючи біля 15 вересня (обст. замість чинника і шт. сл.).

379. *Беззахисне* становище лялечки *вимагає від неї* якнайкращого захисту.

Це треба робити для того, щоб *не* пошкодити вітер деревам.

Треба відзначити, що *пірнає* ареометр *різно* не тільки як до пайки цукру в соку, а й як до пайок інших складових частин.

Останнього часу селяни *дедалі більше вдаються до* зябової оранки.

Зваживши різні чинники *разом*, *висновуємо*, що найкращий урожай озимини матимемо, сіючи біля 15 вересня.

Комаха в стані лялечки *безборонна*, і їй *потрібен* якнайкращий захист.

Останнє речення, як бачимо, суттю своєю силогістичне: в першій частині реформованого вже речення (правого) заховано два твердження—1) комаха є в стані лялечки і 2) тоді вона безборонна, а в другій частині висновок — „їй потрібен якнайкращий захист“. Коли сполучити три твердження в одно, поставивши обставину (беззахисне становище) замість чинника (лялечка або комаха), то мішанина буде не досить зрозуміла.

Наприкінці подаю ще два зразки непрямих форм:

380. *Від цього способу краще відмовитися.*

Цей спосіб краще облишити.

381. *Пізнати стиглість кавуна недосвідченій людині важко.*

Пізнати, чи кавун стиглий, недосвідченій людині важко.

НЕТОЧНІ ФОРМИ.

Хоч непрямыми формами і дуже заплутується думку, проте, від них менше буває шкоди тоді, коли це форми усталені, з цілком певним значінням. Але часто й густо ці форми бувають ще й неточні, цебто їх можна зрозуміти різно, іноді навіть цілком проти-лежно щодо змісту.

Подаючи зразки неточних форм, я так само, як і форми непрямі, згрупував їх, зважаючи на те, з якою із раніше вже зазначених хибних форм вони сполучені. Ось неточні форми, утворені через ужиток форм недієвих.

382. Щоб мати добре насіння, багато овочів на рослині лишати не слід, *це бо зле позначається на розмірі овочів, швидкості досягання та якості насіння.*

383. В одноклітинної рослини розмноження є неминучим наслідком обмеженості росту (недієв. фор. і штучн. сл.).

384. Культура огірків

Щоб мати добре насіння, багато овочів на рослині лишати не слід, *від цього бо овочі бувають менші, довше досягають, і насіння буває гірше.*

Одноклітинна рослина мусить розмножуватися через те, що вона не може рости більша за певний розмір.

Культивують огірки ду-

багато має спільного з культурою кавунів та динь.

385. Район розповсюдження сорту—Катеринославщина, Київщина, Полтавщина.

386. Посіви моркви мають обмежене значіння (недієв. фор. і шт. сл.).

Наведені речення, як бачимо, можна зрозуміти різно. Приміром, у зразку 382 не відомо, що саме розуміти в словах: „зле позначається на швидкості досягання овочів“—чи овочі досягають швидше, чи довше бо ж і швидко досягання іноді буває не вигідне з різних причин. У зразку 383 не відомо, чи слова: „Обмеженість росту в одноклітинної рослини“ значать, що рослина не може рости довше за певний час, чи не може рости більша за певний розмір, чи, нарешті, взагалі росте дуже мало. Те саме й з іншими зразками.

Із зразків неточних форм, що утворені через ужиток штучних та чужих слів, відзначаю такі:

387. Затишна, але цілком відкрита для соняшного світла місцина з *певною кількістю вологи в ґрунті* є найкраща на сині баклажани.

388. Залежно від пайки лугу, розчиненого в 1 куб. сантим. браги, *цей*

же подібно до того, як культивують кавуни та дині.

Культивують сорт на Катеринославщині...

Моркви не сіють *побогато*.

Затишна, але цілком відкрита для соняшного світла місцина з *вогкуватим ґрунтом* є найкраща на сині баклажани.

Що більшу пайку лугу розчинено в 1 куб. сантим. браги, *то* більше

луг нейтралізує відповідну пайку й винної кислоти.

389. Добираючи насінники, викидається рослина, що не відповідають зазначеним вимогам.

390. Цей сорт з успіхом можна культивувати й на полі.

Ось зразок, де до неточної форми спричинилося те, що в реченні замість чинника позначено обставину.

391. Роздріблення виробництва винограду не перешкоджає прогресові виноградарства (обстав. замість чин. і чуж. сл.).

Зчаста висловлюються неточно через те, що речам надають людських ознак.

392. Томасівка складає відхід при топленні чавуну.

393. Парові двигуни допускають переобтяження під час роботи до 60% над норму.

394. Еспарпет дужче, ніж люцерна, терпить від бур'янів.

нейтралізує ця пайка й винної кислоти.

Добираючи насінники, викидається рослина, що не мають зазначених ознак.

Цей сорт добрий удається й на полі.

Виноград можна досконало культивувати й на малих площах.

Томасівку добувається, як відхід, коли топлять чавун.

Парові двигуни видержують переобтяження під час роботи до 60% над норму.

Еспарпет дужче, ніж люцерну, забивають бур'яни.

Неважко утворити неточні форми, позначаючи свої думки чужими образами.

395. *Доводити гущину рослин у рядку до півчверть аршина одна від одної.*

396. *У шестипіллі озимина розпадається на два лани.*

397. *Ліси менше підпадають різним хворобам.*

398. *Щоб правильно організувати й провадити виноробство, його треба погодити з законами біології.*

399. *Ґрунт мусить бути добре вґнобний.*

400. *Насіння треба гарно просушити.*

В останніх двох зразках помилки зроблено через те, що неправильно вжито українських слів (мусить, гарно).

Переглядаючи неточні форми, бачимо, що їх утворено або через те, що автор полінувався ясно уявити собі зміст певної думки, відбувшися невиразною схемою, або хотів дати якесь твердження тоді, коли він іще непевний про ті чи інші факти в якійсь справі.

Крім неточних речень, чимало ще вживають у нас і неточних термінів. Дехто гадає, що в популярній мові не важить, яких уживати термінів, аби, мовляв,

Залишати кінець-кінцем у рядку рослину від рослини на півчверть аршина.

У шестипіллі озимину сіють на двох ланах.

На ліси менше нападають різні хвороби.

Щоб правильно організувати й провадити виноробство, треба вважати на закони біології.

Ґрунт має бути добре вґнобний.

Насіння треба добре просушити.

суть була зрозуміла. Нема чого говорити про те, яка від такого недбальства постає плутанина в голові селян та робітників, що намагаються, читаючи різні книжки, добути собі певні знання, розширити свій кругогляд. Але є від цього ще й інша шкода. Подаючи неточні терміни—неоднакові у книжках наукових і популярних,—ми тим самим перешкоджаємо селянинові та робітникові досягти вищих щаблів знання: значно трудніше добратися тоді їм до основ наукової роботи, наукового досліджу.

Я не мав завдання відзначити тут багато неточних термінів. Мій намір—це зауважити тільки, що таких неточних термінів у нас уживають, і навіть багато з найпростіших термінів у нашій літературній мові ще не усталено.

Ідосі, приміром, іще плутають у нас терміни „вогкість“ і „волога“. Можна сказати: „Вогкість цього ґрунту мала“, але: „В цьому ґрунті мало вологи“ (а не вогкості).

Зчаста кажуть: „Малоземельних більше цікавить озимина“, коли треба сказати: „Малоземельних більше інтересує озимина“, бо цікавість і господарський інтерес—це не все одно.

Багато плутанини в нас із термінами: „трави“, „злаки“, „зілля“, „зіллясті рослини“, „зела“. Замість сказати: „У цій мішанці зел (зілля, зіллястих рослин) найбільше є трав (graminae)“, кажуть: „У цій мішанці трав (цебто, зіллястих рослин) найбільше злаків (російське позначення graminæ)“.

Тут я мушу додати, що словом „трава“, „трави“ означають на Україні здебільшого родину graminæ

(російське „злаки“), а наші ботаніки тільки з таким значінням і вживають цього слова. Тим часом, щоб коротко означити розуміння „зіллясті рослини“, слово „зілля“ незручне, бо воно збірне, і в множині його не завжди зручно відмінати. Тимто я запропонував розуміння „зілляста рослина“ означати народнім, хоч і не скрізь, що правда, поширеним на Україні словом „зелo“ (у множині „зела“). Можливо, що якби наші ботаніки замість слова „трави“ взяли на означення gramineae якесь інше слово, то й слово „трава“ придалося б, щоб означити загальне розуміння „зіллясті рослини“, бо це слово подекуди на Україні вживають і в цьому розумінні. Але тим часом найточніше вживати термінів „трави“ (graminae) і „зілля“ або „зела“ (зіллясті рослини).

НЕДОБРЕ ВИРІЗНЕНО ОКРЕМІ РЕЧЕННЯ.

(Великі речення).

Дуже багато важить у популярній мові—це вміти вирізнати окремі речення, щільно зв'язані між собою змістом. В останньому розділі цієї роботи я й подаю кілька найвідмітніших зразків того, як незграбно зчата сполучають літератори окремі речення, накопичуючи з них іноді невкладисті, неокреслені цілості.

Насамперед відзначу ті зразки, що в них окремі речення сполучено через займенника „що“ в різних його відмінках. Нашою мовою такі сполучені речення краще або розділяти, ставлячи між них крапку, дві крапки, крапку з комою, риску, або сполучити їх іншими, природнішими в нашій мові злучниками.

401. Щоб зберегти своє життя, клітина мусить виділити з себе частину своєї матерії [, що] й досягається через розмноження.

402. Суть кон'югації—в розпаді частини ядрової речовини та в виміні ядрових частин [, наслід-

Щоб зберегти своє життя, клітина мусить виділити з себе частину своєї матерії [. Цього вона] й досягає через розмноження.

Суть кон'югації—в розпаді ядрової речовини та в виміні ядрових частин [—від] цього інфузорії

ком] цього інфузорії ніби відновлюють свій організм.

403. Безполим способом розмножується інфузорія, переділяючись упоперек [, при чому] ядра діляться так саме.

404. Особливість їхня — інша форма [, чим] вони й різняться від решти грибків.

405. Щоб насіння не висипалось, [що] зчаста буває сухої погоди...

406. Випадки ці поодинокі, [що] встановлено нашими спробами.

407. Насінник дає добре рясне квіткове стебло, *що спричинюється до доброї врожайности* насіння.

408. Воду змінюють, щоб вона не загнила й не засмерділа бочок, [що] потім переходить і на вино.

409. Корінь безперечно має пізніше *походження, що зв'язано з пристосуванням до суходільного життя.*

ніби відновлюють свій організм.

Безполим способом розмножується інфузорія, переділяючись упоперек [. При цьому] ядра діляться так саме.

Особливість їхня — інша форма [. Нею] вони й різняться від інших грибків.

Щоб насіння не висипалось, [як це] зчаста буває сухої погоди...

Випадки ці поодинокі, [як це] встановлено нашими спробами.

Насінник дає добре рясне квіткове стебло, *а через це й добрий урожай* насіння.

Воду змінюють, щоб вона не загнила і не засмерділа бочок, [негарний бо дух] переходить потім на вино.

Корінь безперечно *утворився пізніше, коли рослина пристосовувалася до суходільного життя.*

Іноді речення сполучене буває й через природню українську форму, приміром, через займенника-прикметника „який“, або через рівнозначного з ним займенника-іменника „що“, через злучника „і“ або просто через кому. Але все ж, коли такі речення довгі, то легше їх читати, як вони розділені: тоді не треба так напружувати уваги—вона цілком природно від часу до часу відпочиває.

410. Це значить, що всередині цих листочків в гусінь [, яка] незабаром вийде з них і знищить усе листя та обснує павутинням гілки.

411. До цього прорізу можна приставити коробку з дверцями і навіть рамками [, яка] правитиме за магазина, збільшуючи собою приміщення для бджіл.

412. Коли важити на те, що пожиток скоро настане або, що бджоли обійдуться без нього, то перших уже трьох тижнів розгубиться половина бджіл [, і т] оді ніяка годівля не допоможе бджолам збудувати шільники, і пасічник матиме цілковиту невдачу.

Це значить, що всередині цих листочків в гусінь [— вона] незабаром вийде з них і знищить усе листя та обснує павутинням гілки.

До цього прорізу можна приставити коробку з дверцями і навіть рамками [; вона] правитиме за магазина, збільшуючи собою приміщення для бджіл.

Коли важити на те, що пожиток скоро настане або що бджоли обійдуться без нього, то перших уже трьох тижнів розгубиться половина бджіл [. Т] оді ніяка годівля не допоможе бджолам збудувати шільники, і пасічник матиме цілковиту невдачу.

413. Коли знайдете таку пішу матку, її треба пустити в кліточку і покласти в роївню [.] старого вулика треба віднести зразу на бік, а роївню з маткою поставити на його місце.

Коли знайдете таку пішу матку, її треба пустити в кліточку і покласти в роївню [.] Старого вулика треба зразу віднести на бік, а роївню з маткою поставити на його місце.

Коли б ми хотіли в реченні, подібному до зразка 411, зробити друге речення ще самостійніше, ми мали б замість крапки з комою поставити крапку, а замість слова „вона“ поставити „Ця коробка“.

Взагалі треба відзначити, що на довгі речення дуже слабують автори наших наукових та науково-популярних книжок. Це є одна з найважливіших причин того, що ці книжки часто й густо важко читати не тільки малоосвіченому селянинові, а й людям із вищою освітою.

Висловлюючись великими реченнями, автори популярних книжок зчаста роблять при цьому свої книжки страшенно нудними й важкими ще й через те, що не дають своєму читачеві відразу ясних висновків, а іноді навіть зовсім їх не формулюють. Вони гадають, що читач має точно стежити за ходом їхньої думки, сприймати явища саме так, як сприймав їх автор, і навіть самостійно зробити той самий висновок, що немов із залізною конечністю з'являється із певних фактів у голові авторівій. Але вони забувають, що психологія різних людей надзвичайно різноманітна і що треба відразу спрямувати інтерес читачів, давши йому виразне твердження. Тільки даючи послідовно такі виразні твердження і пояснюючи їх далі на близьких читаче-

вому розумінню фактах, можна стало підживляти в малоосвіченого читача цікавість до книжки і навіть його бажання перевіряти подавані твердження на фактах йому відомих.

У наведених далі зразках, надто в останніх, ми побачимо, як деякі автори, бажаючи зчаста в одне речення відразу втиснути всю свою премудрість, не вирізняють окремих тверджень (висновків), а подають їх гамузом. Вони подають їх у тій безладній і неокресленій цілості, що в ній ці твердження з'являються в їхній уяві. Ось ці зразки.

414. (1) Для того, щоб цілком зрозуміти, яка невігідна толока, треба докладніше знати, що вона дає, (2) щоб пересвідчитися, наскільки вигідно замінити її на ранній пар.

415. (1) Другу частину сімей, на багато більшу, треба здержувати від рійби, щоб під час невеликого пожитку могли вони всю свою силу використати на роботу, (2) забезпечивши не тільки себе запасами на зиму, але й давши прибуток пасічникові, який матиме його, підрізавши щіль-

(1) Для того, щоб цілком зрозуміти, яка невігідна толока, треба докладніше знати, що вона дає. (2). Тоді видно буде, наскільки вигідно замінити її на ранній пар.

(1) Другу частину сімей, на багато більшу, треба здержувати від рійби, щоб під час невеликого пожитку, вони могли всю свою силу використати на роботу. (2) Тоді забезпечать вони не тільки себе запасами на зиму, але й пасічникові дадуть прибуток: пасічник матиме його, підрі-

ники зверху або знизу вулика.

416. (1) Таку перестановку треба зробити не раніше, як через один місяць після виставлення пасіки, коли в усіх вуликах буде вже потроху молодих бджіл, (2) і не пізніше, як тиждень за 5 до головного пожитку, щоб малосилий вулик устиг до головного пожитку набратися сили, а сильний—знову достатньо наплодити бджіл.

завши щільники зверху або знизу вулика.

(1) Так переставити треба не раніше, ніж через місяць, як виставлено пасіку, тоді бо в усіх вуликах буде вже потроху молодих бджіл. (2) Проте, не треба переставляти й пізніше, як тиждень за 5 до головного пожитку, щоб малосилий вулик устиг до головного пожитку набратися сили, а сильний—знову достатньо наплодити бджіл.

У зразку 416, вирізняючи речення, довелося повторити дієслово, що ним позначено головну дію на самому початку складного речення. Цим, хоч і збільшуємо трохи вислів, але робимо його значно яснішим. У популярній мові вживати такого способу доводиться досить часто.

417. (1) Що спостереженнями над тим, як з'являються та збільшуються дієві яри, доведено, що до цього спричинюється руйнаційне діяння води, яка стікає в яр, а (2) ця вода стала

(1) Із спостережень над тим, як з'являються та збільшуються дієві яри, доведено, що це буває від руйнаційного діяння води, яка стікає в яр. (2) Ця вода стала руйнаційна від того часу,

руйнаційна від того часу, як знищено природні перепони, що стояли раніше на її путі, як от: деревну, чагарникову та зіллясту рослинність, (3) то перше й основне завдання в усіх протияркових заходах—це відновити всі природні перепони, відновити знищену рослинність.

418. В зв'язку з тим, що (1) ці зачатки в зиготі не втрачають своєї самостійності, (2) через що батькові та материні елементи живуть у нащадках, самостійно виявляючись при розщепленні, (3) половий акт є немовби засіб до своєрідної симбіози.

На поданих зразках ми бачимо, як можна розкласти складне речення, описуючи нарізно, але послідовно, в причиновому зв'язку, окремі частини явища, щоб висновок явився сам собою. Тут реформа невелика—тільки вирізнити окремі речення, розмістивши їх тим самим порядком, що ним звів їх до купи автор. Від цього зв'язаність та цілість окремих думок не зменшилася, бо треті, останні речення (висновки) безпосередньо висновуємо з других, серединних, та з того

як знищено природні перепони, що стояли раніше на її путі, як от: деревну, чагарникову та зіллясту рослинність. (3) Отже, перше й основне завдання в усіх протияркових заходах—це відновити всі природні перепони, відновити знищену рослинність.

Ці зачатки в зиготі не втрачають своєї самостійності. (2) Через це батькові та материні елементи живуть у нащадках і самостійно виявляються, коли розщеплюються. (3) Отже, половий акт є немовби засіб до своєрідної симбіози.

що говорено раніше — ще перед першим початковим реченням. А перші речення потрібні були тільки на те, щоб легше зрозуміти другі речення.

Дальші зразки скомпановано складніше.

419. (1) Селянське буряківництво повинно відіграти велику роль в поліпшенні загального добробуту, як селянина, як і України загалом, і (2) це цілком можливо, бо дослідження відносно тих кол селянства, що сіють буряк, (3) показують, що посіви буряків ширяться в бік більш малоземельних селян.

(1) Селянське буряківництво має надалі дуже поліпшити добробут і селянина, і України загалом. (2) Що це — річ цілком можлива, — свідчать дослідження селянських господарств, що сіють буряк. (3) З них видно, що посіви бурякові ширяться якраз у малоземельних селян.

Тут у зразку 419 третє речення (див. праворуч) не є висновок із другого. Навпаки, його дано тільки для того, щоб ясніше стало друге речення, а цим другим реченням пояснено перше. Отже, загальний висновок (твердження) дано тут із самого початку (дедуктивний спосіб). У зразку невинправленому так само дано спочатку це загальне твердження, хоч і сполучено його з дальшими через злучника „і“. Але два останні твердження сполучено одне з одним надто щільно, немовби вони були причиново зв'язані. На це сполучення витрачаємо всю увагу, а тим часом зв'язок із першим основним твердженням губиться в уяві, воно бо не сполучене безпосередньо з дальшими. Отже, головне завдання, розділяючи подібні речення, — це утворити

друге серединне речення, близьке змістом до першого та самостійне третє, підпорядковане другому загальнішому.

420. Але, що (2) наші ярки утворюють зчаства цілі мережі і бувають заглубшки до 15—20—30 і навіть більше метрів та дуже круті, а (3) наші снігові води через короткий період розтавання та дощові зливи дають дуже бурхливі потоки в ярах,— (1) прості та дешеві споруди, що взято їх із практики західно - європейської, у нас виявилися непридатні, бо, легко руйнуючись, не могли зчаства простояти до того часу, поки вкоріняться насадження.

(1) Проте, прості й дешеві споруди, що взято їх із практики західно-європейської, в нас виявилися непридатні: легко руйнуючися, вони не могли зчаства простояти до того часу, поки вкоріняться насадження. (2) Це через те, що наші ярки, з яких утворюються зчаства цілі мережі, значно різняться від західних: вони бувають заглубшки до 15—20—30 і навіть більше метрів, і дуже круті. (3) Отже, коли від швидкого тання снігової води та від літніх злив утворюються в ярах бурхливі потоки, ці дешеві споруди руйнуються.

Зразок 420 побудовано в лівій частині способом індуктивним. Але розділити цей вислів, додержуючи того порядку, яким його написано, немає рації і ось чого. Тут маємо два мотивування головного твердження (що „прості та дешеві споруди в нас непридатні“). Одно загальніше, де відзначається тільки певний факт

(...не могли простояти...) дано наприкінці вислову, а друге, спеціальніше, де відзначено й причини цього факту (...різняться від західних...) подано на початку. Через те, обидва ці, розділені середнім твердженням, мотивування не підсилюють одно одне, та й головне твердження губиться десь між них. Значно вигідніше було винести головне твердження на початок, підсиливши його загальним мотивуванням. А спеціальніше мотивування зручно вмістити зразу за загальним так, щоб воно підсилювало загальне і, кінець-кінцем, асоціювалося з головним твердженням.

Незрідка розділяють якесь одноцільне твердження, ставлячи в дужках іноді досить велике побіжне зауваження. Від цього твердження так розривається, що вимовити його разом із написаним у дужках немає жадної змоги — його можна тільки не в голос прочитати, перебігаючи очима назад від кінця дужок до початку речення і знову до кінця дужок. Зрозуміла річ, що значно краще не розривати твердження, формулюючи його так, щоб уміщене в дужках можна було поставити на кінець. Коли такий вислів складений із кількох речень, то після дужок треба поставити крапку, а з решти вислову побудувати одне або кілька самостійних речень, дбаючи тільки за зв'язок із першим реченням. Ось зразок такого вислову, де твердження розділено дужками.

421. (1) Із зябер кров дудками, що утворилися із злучної тканини (2) (ці дудки своєю будовою нагадують вени, проте, це все ж в синуси з тугими

(1) Із зябер до колосерцевого міхура-синусу переходить кров дудками, що утворилися із злучної тканини (2) (ці дудки своєю будовою подіб-

стінками, а не вени у
вужькому значінні слова)
(1) переходить до коло-
серцевого міхура-синусу,
а (3) відти серце шістьома
венозними відтулинами
всмоктує в себе цю кров
і жене її в артерії.

Щоб виявити, які труднощі доводиться зчаста пе-
ремагати українському перекладачеві, що перекладає
з мови російської, наведу наприкінці ще два зразки
довгих речень.

422. Вважаючи на те,
що (1) здебільшого, коли
цінують овочеві дерева,
немає готового й певного
цифрового матеріалу, а
тим часом випадки, коли
цінувати стає конче пот-
рібно, дедалі частіша-
ють, — (2) Кріст та Юнге
зібрали, наскільки то бу-
ло можливо, наявний ци-
фровий матеріал, що його
можна було б, хоч поча-
сти вжити на ділі і (3),
користаючи з цього ма-
теріалу, склали наочну
таблицю пересічних да-
них про довгість життя,

ні до вен, а проте, це
все ж є синуси з тугими
стінками, а не справжні
вени). (3) З колосерцево-
го міхура всмоктує серце
шістьома венозними від-
тулинами нагнану туди
кров і жене її далі в ар-
терії.

(1) Здебільшого, коли ці-
нують овочеві дерева, не-
має готового й певного
цифрового матеріалу, а,
проте, випадки, коли ці-
нувати стає конче пот-
рібно, дедалі частіша-
ють. Через це Кріст і
Юнге зібрали, наскільки
мали змогу, наявний циф-
ровий матеріал, що його
можна було б, хоч поча-
сти вжити на ділі. (3) Ко-
ристаючи з нього, вони
склали наочну таблицю
пересічних висновків, про
довгість життя, врожай-
ність та вартість овочів

врожайність та вартість овочів найважливіших порід та сортів овочевих дерев, (4) щоб дати наочну картину про те, наскільки збільшується на круг вартість урожаю як до віку даної породи.

найважливіших порід та сортів овочевих дерев. (4) З цієї таблиці можна наочно уявити, наскільки збільшується та зменшується на круг вартість урожаю як до віку даної породи.

У цьому зразку в лівому реченні автор його сполучив дві пари окремих речень (1 й 2 та 3 й 4). Речення в кожній парі щільніше одне з одним зв'язані, ніж одна пара речень з другою парою речень. Отже, якби третє речення (див. правий бік) почати не з: „користаючи з нього“, а „користаючи з цього матеріалу“, то можна було б почати його навіть абзацом.

Замість мотивувати друге речення першим, почавши із слів: „вважаючи на те“, краще друге речення подати, як висновок із першого (так воно справді й є), почавши друге речення словами: „через те“. В другій парі речення справді не так щільно зв'язані одне з одним, як це позначено з лівого боку, бо тут у реченні 4 важливіше виявити значіння таблиці („з цієї таблиці...“), аніж бажання її автора („щоб дати...“).

Загалом на зразку 422 з правого боку бачимо, як можна послідовно побудувати зв'язані між собою речення так, щоб кожне даліше здавалося ніби за висновок із попереднього. Така будова значно вигідніша за будову лівого речення тим, що тут окремі думки значно легше вкладаються в голову — кожна на своє місце і цілком окреслена. Тим часом у лівому складному реченні треба дуже напружувати увагу, щоб

Держати в уяві всі думки разом. А що це в річ неможлива, то доводиться, принаймні в думці, коли не очима, перебігати кілька разів від одного речення до іншого, поки уява їх так-сяк зафіксує. Зрозуміло, що того зв'язку окремих думок, про який ніби дбають автори довгих речень, цим способом в уяві не утвориться, бо увага тут розпорошується, і, замість окресленої цілоти, в уяві зафіксується розмаїту мішанину не зовсім виразних уявлень. До того ж, нерозривно зв'язується зчаста думки, що їх цілком безпечно можна б вирізнити, як це ми бачимо на зразку 422, зіставивши першу пару речень (1 і 2) та другу (3 і 4).

Звичайно, можна б цей самий вислів побудувати й способом дедуктивно - силогістичним, почавши від останнього твердження (4), приміром, так: (4) „дуже важливо знати, цінуючи овочеві дерева, наскільки збільшується або зменшується на круг вартість їхніх урожаїв. (1) Тим часом здебільшого, коли цінують дерева, немає потрібного для цього готового й певного цифрового матеріялу, а, проте, випадки, коли цінувати стає конче потрібно, дедалі частішають. (2) Через це Кріст і Юнге зібрали, наскільки мали змогу, наявний цифровий матеріял, що його можна було б, хоч почасти вжити на ділі. (3) Користаючи з нього, вони склали наочну таблицю пересічних висновків про довгість життя, врожайність та вартість овочів найважливіших пород та сортів овочевих дерев“.

Цим способом побудований вислів сприймати ще легше, бо тут відразу подано найголовніщу думку, що зрозуміла сама собою з попереднього,—в дальших реченнях її тільки розвивається, цебто, пояснюється, як її можна практично застосувати.

423. Діяння місця під овочеві дерева найдужче виявляється в небезпеці пошкодження цвіту від морозів або в захищеності цвіту, а також у забезпеченості врожаю від збивання дужими вітрами чи в незабезпеченості, в кращім чи гіршім досяганні овочів через більший чи менший соняшний нагрів, у забезпеченості чи незабезпеченості овочів проти крадіжок і т. ін.

(1) Багато важить місце під овочеві дерева. (2) Найкраще місце — захищене від морозів та вітрів, щоб не могли морози побивати цвіту на деревах, а вітри не оббивали врожаю. (3) Неоднакову ціну мають місця і з різним соняшним нагрівом, бо на таких місцях неоднаково досягають овочі. (4) Важить також, щоб місце безпечніше було від крадіжки овочів і т. ін.

Я не буду аналізувати ліве речення цього зразка так докладно, як попереднє. Відзначу тільки дві основні його хиби. Перша—це зовсім не вирізнено головного твердження (перше речення з правого боку) ні на початку речення, ні на кінці його, за висновок. Можливо, автор важив на те, що висновок з'явиться в читача сам собою, але досить раз прочитати це речення, щоб така надія, коли вона була, здалася принаймні за надто сміливою.

Друга хиба—ось яка. Автор хоче тут, як видно, змусити читача держати разом в уяві не тільки всі твердження з цього речення, а й усе те, що він взагалі говорив про цінування дерев перед цим реченням. Це видно з усіх дальших трьох правих речень, у них бо довелося повторити на початку кожного з них

окремі твердження, що стосуються цінування дерев („неоднакову ціну мають“)—тільки після цього можна стало зрозуміти, що хотів сказати автор.

Тут ми знову бачимо, що, коли загальне твердження подати на початку, то цим самим відразу збуджується цікавість у читача, і він шукає пояснення в дальших рядках, легко засвоюючи собі суть справи.

На цих зразках великих речень я й кінчаю цей останній розділ своєї роботи. Звичайно, тут можна б навести ще силу різних зразків, різних сполучень із окремих речень. Багато можна б висувати тут різних правил та вказівок про те, як узагалі слід будувати складні речення, яким порядком розміщати окремі речення, як вирізняти думки абзацами і, нарешті, яким порядком треба будувати цілу популярну книжку—зокрема, як сполучати різні її частини. Завдання це таке широке, що його можна б узяти за тему спеціальної великої роботи. А коли я й порушив у цьому розділі деякі з відзначених оце питань, то тільки злегка, маючи спрямувати громадську думку найбільше проти широко вживаних великих речень. Цими великими реченнями аж надто відбивають охоту в українського селянина до науково-популярних книжок, лекцій, доповідей тощо, наш бо селянин, як і робітник, звик до стислих, точних висловів і не любить жадних накопичень.

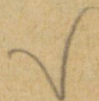
Наприкінці хочу зауважити, що під теперішню добу, коли культурну роботу українською мовою відразу широко засновується на різних ділянках життя, самі філологи з опрацюванням мови не вправляються. До цієї справи мають узятися ще й спеціалісти з різних галузей культури та техніки, бо в кожній із них

пстрібні, або ж точніше сказати—заведені, свої способи висловлюватися, що їх треба якось українізувати й спростити. Моя робота—це і є одна з таких спроб роботи над словом у спеціальній галузі агрономічних та природничих наук.



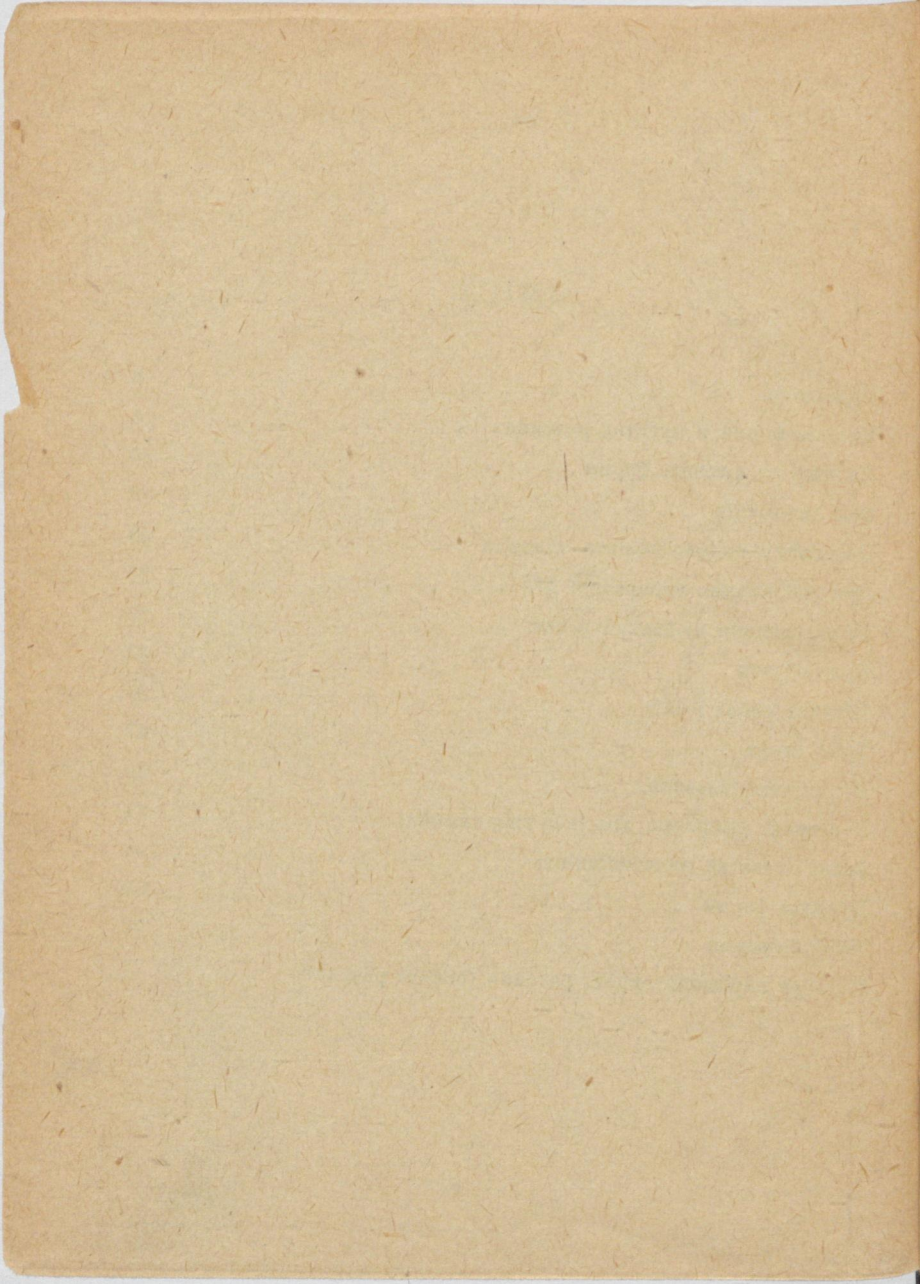
205

18828



ЗМІСТ.

Передмова	3
Недієві форми в простих реченнях	5
Пасивні та активні форми	16
Збіг іменників	19
Обставину подано замість чинника	20
Причині надано невиразної дії	27
Речам надано людських ознак	27
Чужі образи	33
Штучні слова <i>2 а б</i>	39
Чужі слова	47
Механічний переклад	52
У реченні розділено дію (або твердження)	54
Зайві слова та многослівність	58
Непрямі форми	64
Неточні форми	71
Недобре вирізнено окремі речення (великі речення)	77





ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ХАРКІВ, ВУЛ. К. ЛІБКНЕХТА 31.

По всіх філіях та книгарнях Держвидаву є така література:

Мовознавство.

Грунський, М., проф. та Білозір, Л.— Українська граматика. 141 стор., ц. 95 к.

Малеча, Н. і Бойків, І.— Робоча книга з української мови. Для шкіл політосвіти першого ступеня, для гуртків нижчого технічного персоналу та самоосвіти. 152 стор., ц. 45 к.
ДНМК НКО та ЦМК УПО ухвалили до користування як підручник.

Німчинов, К.— Український язык у минулому й тепер. 2-ге вид. 87 стор., ц. 65 к.

Трохименко, М. і Буйний, К.— Робоча книжка української мови. Частина друга. Синтакса та техніка письмової мови. Для робітничих шкіл II ступеня, радпартшкіл, робфаків та профшкіл, 154 стор., ц. 70 к.

ДНМК НКО УСРР по секції політосвіти дозволив до вжитку як робочу книгу для робітничих шкіл підвищеного типу, як підсобну книжку для робфаків, профшкіл та для РППШ.

Російською мовою

Иваница, Гр.— Курс украинского языка. В кратком практическом изложении, с хрестоматией. Украинское правописание и элементы грамматики. Основы лексики и фразеологии — общей и делопроизводства. Материалы для упражнений и переводов. Пособие для профшкол, школ для взрослых, практических курсов украинского языка и других учебных заведений с русским языком преподавания, а также для самообучения. 192 стр., ц. 1 руб.

Одобрено Научпедкомом Глав. Соцвса Наркомпроса УССР.

Самоосвіта.

Якимчук, Л.— Широкий кроком. Читанка для дорослих. 2-ге вид. 576 стор., ц. 1 крб. 20 к.

Якимчук, Л.— Як самому навчитися читати та писати. Практичні заняття з укр. мови для самонавчання малопись-



ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ХАРКІВ, ВУЛ. К. ЛІБКНЕХТА, 31.

менних. За методичною редакц. Ю. Бограда. 183 стор.,
ц. 1 крб. 25 к.

ДНМК НКО УСРР по секції політосвіти ухвалив до вжитку
як підручник для самоосвіти.

Декляматори-читанки.

„Молодняк“— читанка-декляматор. Уклав Д. Бедзик. 514 стор.,
ц. 1 крб. 50 к.

Політосвіта ЦК ЛКСМУ рекомендує для клубів молоді, комсо-
мольських секцій сельбудів та хат-читалень.

Панченко, М.— До перемоги. Читанка. Ч. I. Видання третє,
виправлене й значно доповнене. 485 стор., ц. 75 к.

Теж. Ч. II. 366 стор., ц. 50 к.

Методком Наркомосвіти УСРР рекомендував для старших
груп установ соцвиху, шкіл фабзавуча, робфаків, клубів,
сельбудів, курсів українознавства по державних установах
УСРР і т. ін.

Червоний шлях. Читанка-декляматор. Уложив М. Панченко.
300 стор., ц. 50 к.

Центральним Методкомом Головополітосвіти рекомендовано
як підручну книгу, для всіх політосвітніх установ.

Поштові Відділи Держвидаву надсилають накладною платою
кожну книжку як власного, так і всіх видавництв СРСР. Пере-
силка й пакування на всі замовлення коштом Держвидаву,
коли замовлення більше, ніж на 1 крб., і наперед оплачу-
ється готівкою.

Замовлення надсилати на такі адреси:

Харків, вул. 1 Травня, № 17. Поштовий Відділ ДВУ.

Київ, вул. К. Маркса, № 2. Поштовий Відділ ДВУ.

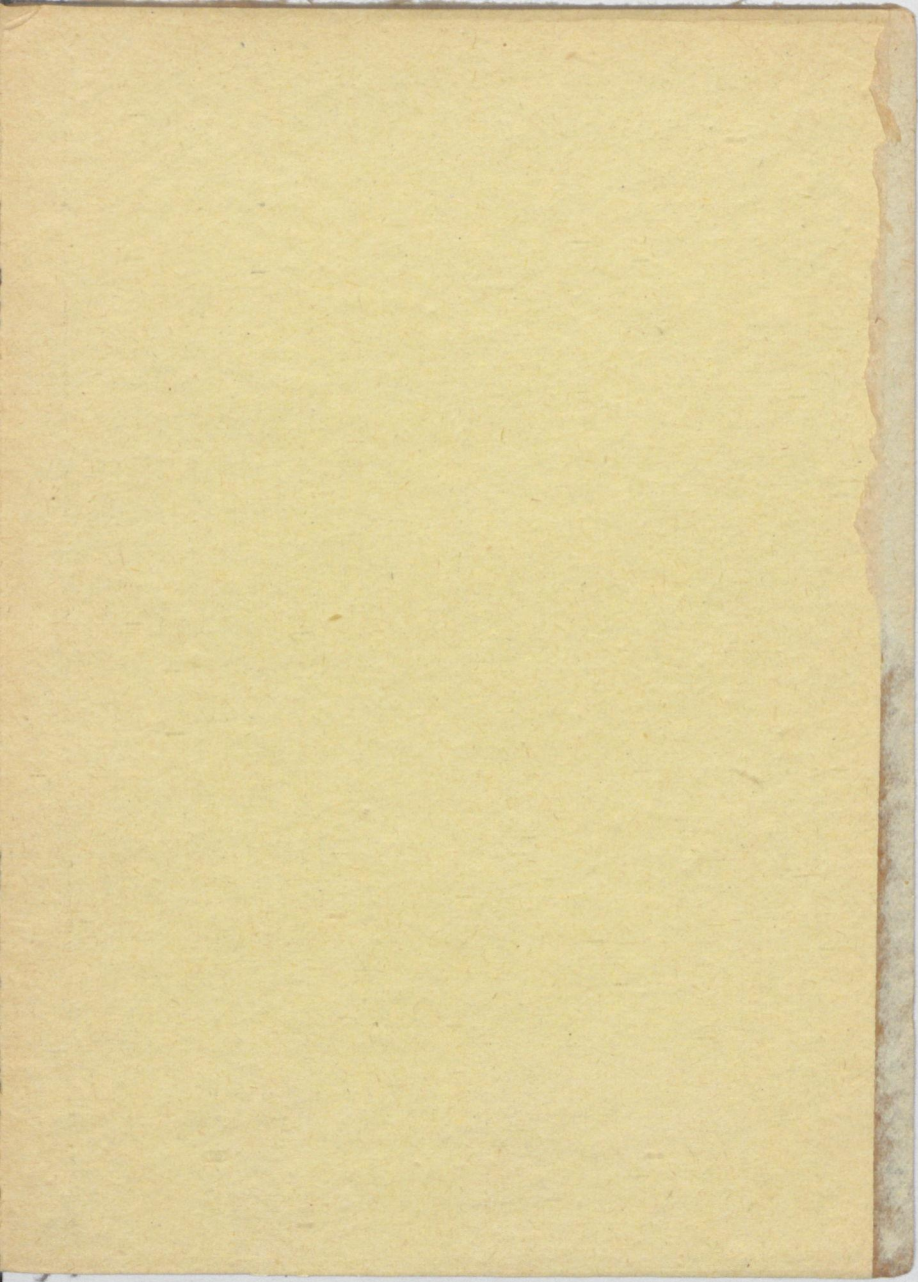
Одеса, вул. Ласалія, № 33 (Пасаж). Поштовий Відділ ДВУ.

Дніпропетровськ, пр. К. Маркса, № 49. Поштовий Відділ ДВУ.

Комерційне Управління ДВУ:

Харків, вул. К. Лібкнехта, № 31.

Філії та книгарні по всіх округових та значніших містах
України.





ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Правління: Харків, вул. К. Лібкнехта, 31.

По всіх філіях та книгарнях Держвидаву є такі
словники:

- Грінченко, Б.— Українсько-російський словник. 2178 стор.,
ц. (в палітурці) 6 крб.
- Практичний російсько-український словник ділової мови
(контроторської та рахівничої). Зредагував М. Гладкий і
Туркало, К.— 134 стор., ц. 40 коп.
- Українська Академія Наук.— Російсько-український слов-
ник. Том перший (А—Ж). 290 стор., ц. 2 крб. 50 коп.
- УАН.— Російсько-український словник. Том третій, випуск
перший. (О—Поле). 336 стор., ц. 1 крб. 60 коп.
- УАН.— Російсько-український словник. Том III, вип. II.
ц. 1 крб. 50 коп.
- Уманець, М. і Спілка, А.— Словар російсько-український.
1149 стор., ц. (в оправі) 4 крб.

Поштові Відділи Держвидаву надсилають накладною плат-
нею одну книжку як власного, так і всіх видавництв
СРСР. Пересылка й пакування на всі замовлення
Держвидаву, коли замовлення більше, ніж на 1
наперед оплачується готівкою.

ЗАМОВЛЕННЯ НАДСИЛАТИ НА ТАКІ АДРЕС

Харків, вул. 1 Травня, № 17. Поштовий Відділ ДВ
Київ, вул. К. Маркса, № 2. Поштовий Відділ ДВУ
Одеса, вул. Ласалія, № 33 (Пасаж). Поштовий Відділ
Дніпропетровськ, пр. К. Маркса, 49. Поштовий Відділ

КОМЕРЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ ДВУ

Харків, вул. К. Лібкнехта, № 31.

Філії та книгарні по всіх округових та значніших
України.

V.N. Karazin Kharkiv National University



00276435